

BİR TABİAT VARLIĞI OLARAK ANIT AĞAÇLARIN TÜRK HUKUKUNDA DÜZENLENMESİ

Regulation of Monumental Trees as a Natural Heritage in Turkish Law

Oğuzhan SAPAN*

Öz: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası m. 63'te tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlama ve bunu destekleyip teşvik eden önlemleri alma görevini devlete vermiştir. Bu doğrultuda bu anayasa hükmünün ne şekilde yerine getirileceğine dair ilkeler 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda düzenlenmiştir. Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik ile de bir tabiat varlığı olarak anıt ağaçların tespiti, tescili, onayına dair usul ve esaslar belirlenmiştir. Ayrıca Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonunun 117 sayılı İlke Kararı gereğince hangi ağaçların anıt ağaç özelliklerine sahip olduğu teknik detaylarıyla açıklanmıştır. Anıt ağaçların tespiti, tescili, onayı sürecinin karmaşıklığı ve uzunluğu doktrinde eleştiri konusu yapılmaktadır. Ayrıca gerek anıt ağaçların bakımlarının ve korunmalarının ne şekilde gerçekleştirileceği konusunda mevzuatımızda parçalı bir yapı bulunması gerekse toplumda anıt ağaçların korunması konusundaki bilgi ve bilinç düzeyinin henüz istenilen ölçüde olmaması nedeniyle anıt ağaçların olması gerektiği gibi korunamadığı yapılan araştırmalarda tespit edilmektedir. Bu çalışmada bir tabiat varlığı olarak anıt ağaçların hukukuna tespitleri, tescilleri, onaylanmaları ve korunmaları bağlamında yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anıt ağaçlar, anıt ağaçların tespiti, anıt ağaçların tescili, anıt ağaçların korunması.

Abstract: The Constitution of the Republic of Türkiye article 63 gives the state the duty to ensure the protection of natural assets and values and to take measures to support and encourage this. In this regard, the principles on how this constitutional provision will be implemented are regulated in the Law No. 2863 on the Protection of Cultural and Natural Assets. The Regulation on Procedures and Principles for the Detection, Registration and Approval of Protected Areas determines the procedures and principles for the detection, registration, approval and announcement of monumental trees as a natural asset. In addition, in accordance with the Principle Decision No. 117 of the Central Commission for the Protection of Natural Assets, which trees have monumental tree characteristics are explained in technical details. The complexity and length of the process of identification, registration, approval of monumental trees are criticized in the doctrine. In addition, research shows that monumental trees cannot be protected as they should be due to the fact that there is a fragmented structure in our legislation regarding how to maintain and protect monumental trees and that the level of knowledge and awareness in society about the protection of monumental trees is not yet at the desired level. In this study, the law of monumental trees as a natural asset is examined in the context of their identification, registration, approval, and protection.

Keywords: Monumental trees, identification of monumental trees, registration of monumental trees, protection of monumental trees.

* İstanbul Anadolu Hâkimi, İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, oguzhansapan@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2848-8880

Makale Geliş Tarihi: 18.01.2024, Makale Kabul Tarihi: 30.09.2024

GİRİŞ

İnsanlık tarihinde ağaç ve orman ün, cesaret, zenginlik ve büyüklük sembolü olmuştur. Eski çağlarda bazı toplumlar özellikle yaşlı ve görkemli ağaçları totem yapmış, bazıları da kimi ağaç türlerini kutsal addetmiş, bunlardan yapılan malzemeleri mezar, tapınak ve saray gibi mekânlarında kullanmıştır.¹ Bazı ağaçlar da dini, mitolojik veya tarihi olayların bizatihi konusunu oluşturmuştur. Sonraki dönemlerde de ağaçlar uzun ömürlü olmalarına ve zor koşullar altında yaşamlarını devam ettirebilmelerine atfen güvenilirlik, uzun süreli barış ve yaşam süresiyle özdeşleştirilmiş, bunun yanında eski ve yeni arasında bir köprü vazifesi görmüştür.²

Endüstri devriminden sonra sanayileşme, insan nüfusunun artması, şehirlerin büyümesi ve tabiatın korunmasının ihmal edilmesiyle doğal alanlar hızla bozulmuş ya da yok olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Anayasa) m. 56'da ifade edilen sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı gereğince, tabiatın gerek devlet gerekse toplumdaki her bir birey tarafından özenle korunması tüm modern hukuk devletleri tarafından kabul görmektedir.³ Yine Anayasa m. 23/2 gereğince sağlıklı ve düzenli

¹ Ünal Asan, "Türkiye Ormanlarında Saptanabilen Anıt Nitelikli Ağaçların Dünyadaki Benzerleriyle Karşılaştırılması", Seri A, C. 37, S. 2, 1987, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, s. 46; R. Caramiello / P. Grossoni, "Monumental Trees in Historical Parks and Gardens and Monumentality Significance", The Trees of History: Protection and Exploitation of Veteran Trees Proceedings of the International Congress Torino, Italy, April 1st – 2nd 2004. Eds. Giovanni Nicolotti and Paolo Gonthier, s. 3.

² Asan, 1987, s. 47; Ebru Özcan, "Çanakkale İli Anıt Ağaçları", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale, 2018, s. 24; Şeyma Yeni, "Bir anıt Ağacın Toplam Ekonomik Değerinin Belirlenmesi-İstanbul Örneği", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul 2021, s. 7; Salvatore Cannizzaro/ Gian Ligi Corinto, "The role of monumental trees in defining local identity and in tourism: a case study in the Marches Region", C. 1 S. 1, 2014, Geoprogess Journal, s. 31.

³ Durmuş Tezcan/ Mustafa Ruhan Erdem/ Oğuz Sancakdar vd., İnsan Hakları El Kitabı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 791, 792; Sakine Nilüfer Bilgin, "Tabiat Varlıklarını Koruma", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004, s. 45. Aynı yönde bkz. Danıştay 6. D, E. 2019/12700, K. 2019/5572, T. 13.06.2019.

Anayasa m. 148/3 gereğince sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulması imkânı yoktur. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi, Anayasa m. 17, 20 ve 21 hükümlerine dayanarak inceleme yapmaktadır. (Mehmet Kurt Başvurusu (Genel Kurul), AYM, Başvuru No: 2013/2552, K.T. 25.02.2016, § 46) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) de AİHS m. 2, 3, 6 ve 8 ile Ek 1 No'lu protokol m. 1 kapsamında değerlendirme yapmaktadır. Bkz. Brincat vd./Malta, AİHM, Başvuru No: 60908/11, K.T. 24.07.2014, § 103-107) Ancak AİHM tarafından da benimsendiği üzere çevresel meselelerin AİHS m. 8 gereğince incelenmesi için çevresel rahatsızlığın kişinin maddi ve manevi bütünlüğüne, özel ve aile hayatına veya konutuna saygı hakkı üzerinde direkt etkiye bulunması ve bunlar üzerindeki tesirinin asgari bir şiddet derecesine varması gereklidir. (Mehmet Kurt Başvurusu, § 58) Bu bağlamda özel hayat çerçevesinde korunan hukuki çıkarlar üzerinde direkt ve ciddi bir etkisi

kentleşmeyi gerçekleştirmek, yerleşme hürriyetinin sınırlayıcı sebepleri arasında sayılmıştır. Anayasa m. 57'de ise konut hakkı bağlamında şehirlerin özellikleriyle çevre şartlarının gözetileceği bir planlamadan söz edilmektedir. Bu konu bağlamında tabiat varlıklarının korunmasında kamu yararının bulunduğu ifade edilmelidir.⁴

Yaş, çap, boy açısından türünün olağan ölçüleri üstünde boyuta ulaşan ve/veya yöre folklorunda, kültüründe ve geçmişinde hususi yere sahip ve/veya geçmişle bugün, bugünle gelecek arasında bağ kurabilecek doğal ve uzun yaşama sahip ağaçların korunması konusundaki toplumsal bilinç de istenen seviyede olmamakla birlikte giderek artmaktadır.⁵

İfade edildiği üzere, toplumun doğanın korunması konusunda bilinçlendirilmesinin yanında, Anayasa m. 63/1 gereğince anıt ağaçları korumak, bakımını gerçekleştirmek, onarmak ve bunların gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak devletin görevlerindedir. Devlet bunu sağlamak için her türlü önlemi alır ve gerekli teşkilatı kurar.⁶ Bu doğrultuda anıt ağaçların hukukun koruma altına alınması, zarar verici fiillerin engellenmesi ve bu fiillerin yaptırma tabii tutulmasının sağlanması ancak bu ağaçların tespit edilip tescillenmesiyle mümkün olacaktır. Yapılan çalışmalar neticesinde Haziran 2023 itibarıyla ülkemizde 10506 ağaç anıt ağaç statüsü kazanmıştır.⁷

olmayan, manzara hakkı ya da güzel bir çevrede yaşama hakkı gibi çevresel haklar AIHS m. 8 çerçevesinde değerlendirilmemektedir. (Kryatos/Yunanistan, AIHM, Başvuru No: 41666/98, K.T. 22.05.2003, § 52, 53)

⁴ Muradiye Çevikçelik, "Anıt Ağaçların Hukuki Rejimi", C. 23 S. 2, 2021, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, s. 1489; Necla Özkaplan Yörüklü, "Bursa ve Yakın Çevresindeki Anıt Ağaçların Saptanması ve Koruma Olanaklarının Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa, 1997, s. 2. Tabiat varlıkları hukukunda kamu yararına ilişkin ayrıntılı bilgi için Bilgin, s. 71 vd.

⁵ Alaeddin Bobat, "Anıt Ağaçlar, Kırsal Turizm ve Koruma-Yararlanma Dengesi Üzerine Çelişkiler", C. 1, S. 2, 2017, Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi, s. 39; Seyran Palabaş Uzun/ Nuri Bozali/ Fatih Sivrikaya, "Kahramanmaraş'ın Tarihine Işık Tutan Anıt Ağaçlar", C. 14, S. 2, 2011, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Doğa Bilimleri Dergisi, s. 43.

⁶ Anayasa Mahkemesi E. 2011/106, K. 2012/192, T. 29.11.2012.

⁷ "Anıt ağaç sayısı 10 bin 506'ya yükseldi", TRT Haber, 29.06.2023, <https://www.trthaber.com/haber/yasam/anit-agac-sayisi-10-bin-506ya-yukseldi-778331.html> (s.e.t 18.01.2024)

Ancak ülkemizde henüz keşfi yapılmamış ve envantere kazandırılmamış çok sayıda ağaç olduğu belirtilmektedir. (Bobat, s. 37; Zöhre Polat, "Doğanın Mirası: Anıt Ağaçlar", C. 5, S. 58, 2017, Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi, s. 914; Musa Genç/ Ş. Teoman Güner, Anıt Ağaçların Önemi Göller Bölgesi'nin Anıt Ağaçları, Isparta Valiliği İl Özel İdaresi Müdürlüğü Yayınları, Isparta, 2003, s. 293; Anıt Ağaçların Yönetiminin İyileştirilmesi Çalıştayları Sonuç Raporu, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği, Ankara, 2016, s. 17; Şevket Alp/ Emel Baylan, "Van Gölü Havzası'nda Anıt Ağaçları, Tespit Edilen Sorunlar ve Koruma Önerileri", Türkiye Peyzajları II. Ulusal Konferansı: Peyzaj Politikaları, 20-21 Kasım 2017 İTÜ Taşkışla Kampüsü, İstanbul Bildiri Kitabı, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2018, s. 239)

Bu çalışmada Anayasa Mahkemesi, Danıştay ve Yargıtay kararlarından da faydalanılarak öncelikle anıt ağaçların tanımına ve sınıflandırılmasına, sonra tespit ve tesciline dair usule yer verilecek, ardından bu ağaçların korunmasına yönelik mevzuat ve uygulama hakkında bilgi verilecektir. Çalışmada mevzuatın bizatihi kendisinden kaynaklanan sorunlara ve uygulamada karşılaşılan problemlere ve çözüm önerilerine de değinilecektir.

I. ANIT AĞAÇLARIN MEVZUATIMIZDAKİ YERİ

Anayasa m. 63/1 uyarınca tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlama ve bunu destekleyip teşvik eden önlemleri alma görevi devlete verilmiştir. Anayasanın bu hükmü doğrultusunda korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarına dair tanımların belirlenmesi, yapılacak işlem ve faaliyetlerin düzenlenmesi, ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kurulması ve bunların görevlerinin belirlenmesi amacıyla 21.07.1983 tarih ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu⁸ (KTVKK) ihdas edilmiştir. KTVKK m. 3/a-2'de tabiat varlıkları jeolojik dönemler ile tarih öncesi ve tarihi dönemlere ait olup nadir bulunmaları ya da özellikleri ve güzellikleri açısından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında ya da su altında bulunan değerler olarak ifade edilmiştir.⁹

Türkiye'de 1940'lı yıllardan itibaren anıt ağaçlara dair bilimsel yayınlara rastlamak mümkündür.¹⁰ Anıt ağaçlar Cumhuriyetin ilk yıllarında hukuki belgelerde doğrudan bu isimle anılmasa da bir süre doğal anıtlar, taşınmaz tabiat varlığı, doğal zenginlik, tabii sit, tarihi anıt gibi kavramların içinde mütalaa edilmiştir.¹¹ Örneğin 31.08.1956 tarih 6831 sayılı Orman Kanunu m. 25'te Orman Genel Müdürlüğünün mevkii ve özelliği dolayısıyla gerek göreceği ormanları ve orman rejimine giren sahaları milli parklar, çabı parkları, *tabiat anıtları*, tabiatı koruma sahaları ve orman mesire yerleri olarak ayırabileceği, düzenleyebileceği, yönetebileceği ve gerektiğinde işletebileceği ya da işlettirebileceği hüküm altına alınmıştır.

Anıt ağaçlardan açıkça söz edilmemiş olsa da 25.04.1973 tarih ve 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu¹² m. 1'de "*Korunması gerekli tabiat güzellik ve gariplikleri ile tabii ve jeolojik olayların meydana getirdiği güzel görünüşlere, asırlık ağaç ve koruluklara TABİİ SİT (Tabii anıt) denir, bunların tümü ile değerlendirilerek korunması esastır.*" denilmiştir. Bu Kanun'u ilga eden KTVKK m. 6/4'te ise "*özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları*" taşınmaz tabiat varlığı örnekleri arasında sayılmıştır.

Eski Eserler Kanununun yürürlükte olduğu dönemde Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı tarafından 10.01.1975 tarih ve 8204 sayılı kararla doğal anıt, koru, doğa güzellikleri ve garipliklerinin tespiti, tescili ve korunması için çalışma başlatılmasına karar verilmiş ve anıt

⁸ RG, 21.07.1983, S. 18113.

⁹ Tabiat varlıkları kavramıyla ilgili ayrıntılı açıklama için bkz. Bilgin, s. 5 vd.

¹⁰ Polat, s. 910.

¹¹ Ayrıntılı açıklama için bkz. Genç/Güner, s. 6 vd.

¹² RG, 06.05.1973, S. 14527.

ağaçların nitelikleri belirtilmiştir.¹³ 28.06.1988 tarih ve 25 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu kararında da anıt ağaçların teknik ve bilimsel tanımıyla ilgili belirlemeler yer almıştır.¹⁴ Daha sonra sırasıyla 14.07.1998 tarih ve 597 sayılı İlke Kararı, 05.11.1999 tarih ve 666 sayılı İlke Kararı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığının 10.09.2020 tarih ve 110 sayılı İlke Kararı alınmıştır.¹⁵ Nihayet Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonunun 01.07.2022 tarih ve 117 sayılı İlke Kararı 20.07.2022 tarih ve 31898 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır. Ancak bu ilke kararının Danıştay tarafından önce yürütmesinin durdurulmasına¹⁶, sonrasında iptaline karar verilmiştir.¹⁷

Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik¹⁸ (Yönetmelik)'te açıkça anıt ağaçlardan söz edilmiş, anıt ağaçların tanımına ve kapsamına yer verilmiştir.

II. ANIT AĞACIN TANIMI VE ANIT AĞAÇLARIN TESCİL SÜRECİ

A. ANIT AĞACIN TANIMI VE KAPSAMI

Yönetmelik m. 4/1-a'da anıt ağaç, “Yaş, çap, boy itibarıyla kendi türünün alışılmış ölçüleri üzerinde boyutlara sahip olan ve/veya yöre folklorunda, kültür ve tarihinde özel yeri bulunan ve/veya geçmiş ile günümüz, günümüz ile gelecek arasında köprü kurabilecek doğal ve uzun ömre sahip olan ağaçlar” olarak tanımlanmıştır. 117 sayılı İlke Kararında ise “Geçmiş ile günümüz, günümüz ile gelecek arasında köprü kurabilecek uzunlukta doğal ömre sahip olan ağaçlardan yaş, gövde çapı, tepe çapı ve boy itibarıyla kendi türünün alışılacak ölçülerinin çok üzerindeki boyutlara ulaşan; ya da yöre tarihinde, mistik kültüründe ve folklorunda

¹³ Özkaplan Yörüklü, s. 9

¹⁴ Asan Ü, “Üsküdar’ın Canlı Kültür Mirası: Anıt Ağaçlar”, Üsküdar Sempozyumu – I, 23-25 Mayıs 2003, Cilt 1, Zekeriya Kurşun, Ahmet Emre Bilgili, Kemal Kahraman, Celil Güngör (Ed.), İstanbul, 2004, s. 438; Genç/Güner, s. 8; Özkaplan Yörüklü, s. 8.

¹⁵ Söz konusu ilke kararının iptali ve yürütmesinin durdurulması talebiyle ikame edilen davada Danıştay 6. Dairesinin ve E. 2021/919 T. 05.10.2021 sayılı kararıyla yürütmenin durdurulması istemi reddedilmiş ise de bu karara yapılan itiraz üzerine Danıştay İDDK’nın YD İtiraz No: 2022/44, T. 09.03.2022 sayılı kararında Yönetmelik m. 11’de anıt ağaçların ayırt edici özelliklerinin belirlendiği ve dava konusu ilke karara esas teşkil eden m. 11/1’e ilişkin yargısal süreçler sonucunda verilen kararların icapları davalı idare tarafından yerine getirilmeden ilke kararı çıkarılması mümkün olmadığından 110 sayılı İlke Kararının yürütmesinin durdurulmasına karar verilmiştir. Devam eden süreçte Danıştay aynı gerekçeyle ilke kararının iptaline karar vermiştir. (Danıştay 6. D, E. 2021/919, K. 2023/2171, T. 02.03.2023)

¹⁶ Danıştay 6. D, E. 2022/7308, T. 02.03.2023. Karara yapılan itiraz Danıştay İDDK’nın, YD İtiraz No: 2023/625, T. 20.09.2023 sayılı kararıyla reddedilmiştir.

¹⁷ Kararda 110 sayılı İlke Kararının iptaline dair gerekçede olduğu gibi Yönetmelik m. 11/1 hükmünün iptali nedeniyle, dava konusu ilke kararının tesis edilmesinin işlemi sebep unsuru yönünden sakatladığı belirlenmesinde bulunulmuştur. Bkz. Danıştay 4. D, E. 2023/13697, K. 2024/2241, T. 28.03.2024.

¹⁸ RG,19.07.2012, S. 28358.

özel yeri bulunan ağaç ve bazı ağaç formundaki çalı türleri” anıt ağaç olarak sayılmıştır.¹⁹

Yönetmelik m. 11/1’de anıt ağaçların ayırt edici niteliklerinden söz edilmiştir. Bu hükme göre anıt ağaçların yaş, çap, boy ve siluet özelliği²⁰ gereğince türünün olağan ölçüleri üstünde boyutlara sahip olup; kuşaklar arasında bağ kurabilecek uzunlukta tabii ömre sahip olması ya da yöre kültüründe olumlu ya da olumsuz, gerçek veya hayali, mistik ya da folklorik hikâyesi bulunması yahut yöresel ya da ulusal tarihte bazı olaylarla özdeş hale gelmesi ve onlara şahitlik etmesi gereklidir. Ancak aşağıda açıklanacağı üzere, Danıştay önce bu hükmün yürütmesini durdurmuş, sonrasında hükmü iptal etmiştir.

¹⁹ İtalya’da ise 1939 yılında çıkarılan 1497 sayılı Kanun ile anıt ağaçlar hukuki koruma altına alınmıştır. Ancak o tarihlerde bu ağaçlar “doğal güzelliğin dikkate değer özelliklerine sahip taşınmazlar” olarak kabul edilmiştir. 1982 yılında yapılan sayımda “kayda değer” 1253 ağaç belirlenmiştir. Bu sayıma bir ağacın türüne göre istisnai bir büyüklüğe, kendine özgü bir şekle, dikkate değer estetik özelliklere ya da tarihsel-kültürel değere sahip olanlar dâhil edilmiştir. Daha sonra anıt ağaçların korunmasına yönelik çok sayıda bölgesel hukuki düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemelerin ulusal ölçüğe taşınması için 2013 yılında 10 sayılı Kanun ve 2014 yılında bir yönetmelik çıkarılarak belediyelerin anıt ağaçları taramaları ve durumlarını değerlendirmeleri zorunlu kılınmıştır. Yönetmelikte bir ağacın anıt ağaç sayılabilmesi için şu şartlardan en az birisini taşıması gereklidir: 1. Önemli yaş ve büyüklük, 2. Kendine özgü şekil, 3. Ekolojik değer (nadir ve/veya tehlike altındaki türler), 4. Botanik nadirlik (hem egzotik hem de yerel olarak nadir türler), 5. Bitki mimarisi (mimari unsurların ayrılmaz bir parçası olan tek ağaçlar veya küçük gruplar); 6. Peyzaj değeri (toponimi değeri veya tarihi sürekliliği olan ayırt edici unsurlar olan ağaçlar) ve 7. Tarihi-kültürel-dinsel yönler (bir yerin aidiyet duygusuna ve tanınabilirliğine, tarihi olayların anısına, geleneklere, dini referanslara, efsanelere vb. katkıda bulunan ağaçlar). (Livia Zapponi/ Giuseppe Mazza/ Angela Farina vd., “The role of monumental trees for the preservation of saproxylic biodiversity: re-thinking their management in cultural landscapes”, S. 19, 2017, Nature Conservation, s. 233, 234; A. Ascuito/ V. Borsellino/ M. D’Acquisto vd., “Monumental trees and their existence value: case study of an Italian natural park”, C. 61, S. 2, 2015, Journal of Forest Science, s. 56)

²⁰ Yönetmelik’in ilk halinde “yaş, çap ve boy” ibaresi yer almakta iken, 27.10.2017 tarih ve 30223 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik m. 1 ile bu ibare “yaş, çap, boy ve form” olarak düzenlenmiş, 05.03.2022 tarih ve 31769 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik m. 5 ile “form” ibaresi “siluet özelliği” şeklinde değiştirilmiştir. Söz konusu değişikliğin iptali ve yürütmesinin durdurulması talebiyle ikame edilen davada Danıştay 6. Dairesi E. 2022/3315, T. 06.10.2022 sayılı kararıyla yürütmenin durdurulması talebini reddetmiştir. Söz konusu karara yapılan itiraz Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunun YD İtiraz No: 2022/3110, T. 15.12.2022 sayılı kararıyla reddedilmiştir. Dosyayı esastan inceleyen Danıştay 4. Dairesi tarafından da daha önce Yönetmelik m. 11/1’in iptal edilmiş olması nedeniyle istemle ilgili olarak karar verilmesine yer olmadığına karar verilmiştir.

10.01.1975 ve 28.06.1988 tarihli kararlardan beri²¹ ve Yönetmelik'in yürürlüğe girdiği ilk halinde yukarıdaki niteliklerden başka m. 11/1-ç, d, e'de bulunan ve sırasıyla görsel açıdan estetik görünüme sahip ya da tabii görünüşünden esaslı şekilde sapma gösteren çatal, şamdan, kıvrık, yatay gibi dikkat çeken şekilde fiziki özellikleri bulunan, aynı gövde ve kök üzerinde iki ya da daha fazla türün birlikte yaşaması gibi tuhaf kaynaşma ve bir arada yaşama örnekleri gösteren, doğal yaşam tarzı açısından benzerlerine göre farklı gelişme niteliklerine sahip ve kent dokusunu tamamlayan, kent imajına etkisi olan grup, dizi ya da tek ağaçlar²² da anıt ağaç olarak belirtilmişken, yapılan Yönetmelik değişikliğiyle²³ sayılan nitelikteki ağaçlar anıt ağaç niteliğinde sayılmamıştır. Ayrıca Yönetmelik m. 11/1-ç'de yapılan değişiklikle ve tabiat tarihi ve biyolojik özelliklerine göre türün yayılışı açısından en kuzey ile en güney ya da ekstrem yerlerde yaşamını sürdüren fertlerinin anıt ağaç olarak belirleneceğine dair yeni bir kıstas getirilmiştir.

Bu üç bentte tarif edilen ağaçlardan "kent imajına etkisi olan grup, dizi veya tek ağaçlar" dışındakiler Yönetmelik değişikliği sonrasında gerek 110 gerekse 117 sayılı ilke kararlarında anıt ağaçların sınıflandırılmasında görsel anıt ağaçlar olarak aynen muhafaza edilmiştir. Buna binaen bu ilke kararlarında görsel anıt ağaçlar olarak belirtilen ağaçların statüsünün belirsiz hale geldiğine dikkat çekilmektedir.²⁴

Yönetmelik'in yürürlüğe girdiği ilk halinde mevcut olan m. 11/ç, d, e bentlerinin hem subjektif değerlendirmelere açık olduğu hem de TS 13137 Anıt Ağaçlar Envanter Seçim Kuralları ve İşaretleme Standardı ile uyumsuzluğu nedeniyle anıt ağaçların tespiti aşamasında uygulamada çelişiklere yol açtığı, bunun önlenmesi amacıyla da dava konusu değişiklikle anılan bentlerin yürürlükten kaldırıldığı bu değişikliğe dair açılan davada davalı idare tarafından savunulmuş ise de Danıştay 14. Dairesi yürütmenin

²¹ Söz konusu kararlarda biyo-genetik ve ekolojik gerekçelerle bugün anıt ağaç niteliğinde görülmeyen "korunması gerekli anıt ağaç türlerine" de yer verilmiştir. (Genç/Güner, s. 8; Asan, 2004, s. 439; Özkaplan Yörüklü, s. 9, 10.)

²² *Asan*, yerleşim yerlerinde ve hemen yakınındaki yeşil doku üstünde yer alan, tabii peyzajı tamamlayarak estetik etkiyi artıran, tek ya da sıra ve gruplar halindeki ağaçların bilhassa büyük şehirler için önemini ve bunların korunması gerekliliğini kabul etmekle birlikte bunların teknik ve bilimsel olarak anıt ağaç statüsünde olmadığını belirtmektedir. (Asan, 2004, s. 431, 439.) Yazara göre anıt ağaçlardan farklı olarak bu türdeki ağaçların üstün kamu yararı bulunması halinde kesilmesi ya da taşınması mümkündür. (Ünal Asan, Boğaziçi'nde Yaşayan Tarih: Zamana Tanıklık Eden Ağaçlar, İstanbul Ağaç ve Peyzaj, İstanbul, 2010, s. 20) Ancak İtalyan hukukunda ve doktrininde bu türden ağaçlar da anıt ağaç olarak kabul edilmektedir. (Bkz. Zapponi vd., s. 233, 234; Ascuito vd., s. 56.) *Akkemik* ise anıt ağaç tanımının güncellenerek diğer koşulları sağlaması halinde kent ekosisteminde yer alan yaşlı ağaçların da anıt ağaç olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır. (Ünal Akkemik, "Anıt Ağaçlar Hakkında Görüşler", Anıt Ağaçların Yönetiminin İyileştirilmesi Çalışmaları Sonuç Raporu, Kırsal Çevre ve Ormanlık Sorunları Araştırma Derneği, Ankara, 2016, s. 43.)

²³ Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik m. 1. (RG, 27.10.2017, S. 30223)

²⁴ Çevikçelik, s. 1496.

durdurulmasına dair kararında Anayasa m. 2 ışığında hukuki belirlilik ilkesine atf yaparak, Yönetmelik'in yürürlükten kaldırılan m. 11/ç, d, e bentlerinin daha açık, anlaşılabilir, idarelerin subjektif değerlendirmelerine neden olmayacak ve dolayısıyla hukuki belirlilik ilkesine daha uygun nitelikte olduğunu belirtmiştir.²⁵

Danıştay 6. Dairesi ise yapılan değişiklikle birlikte Yönetmelik'in anıt ağaç tanımının kapsamına girecek ağaç türlerinin daraltıldığını ve Yönetmelik'teki tanım ile davaya konu hüküm arasında çelişki yaratıldığını belirterek Yönetmelik m. 11/1 hükmünün iptaline karar vermiştir.²⁶

İptal kararı sonrasında m. 11/1'de yapılan değişiklikle²⁷ sonradan eklenen ç bendinde belirtilen ağaçlara yer verilmemiş, anıt ağaçları tanımlayan ayırt edici özellikler “yaş, çap, boy ve form itibarıyla kendi türünün alışılmış ölçüleri üzerinde boyutlara sahip olan kuşaklar arasında bağ kurabilecek uzunlukta doğal ömre sahip olması, yöre kültüründe olumlu veya olumsuz, gerçek veya hayal ürünü, mistik veya folklorik bir öyküye sahip olması ve yöresel veya ulusal tarihte kimi olaylar ile özdeş hale gelmesi ve onlara tanıklık etmesi” olarak sayılmıştır. Bu değişikliğe dair açılan iptal ve yürütmenin durdurulması talepli davada Danıştay 6. Dairesi, iptal edilen değişiklik ile yeni getirilen düzenlemenin “hemen hemen aynı olduğu” belirlenmesinde bulunarak, değişiklik ile getirilen hükmün Yönetmelik'teki anıt ağaç tanımıyla uyumlu olmadığı, eskisine kıyasla anıt ağaç türlerinin daraltıldığı gerekçesiyle önce hükmün yürürlüğünün durdurulmasına²⁸, sonrasında ise iptaline karar vermiştir.²⁹ Danıştay 6. Dairesi bu iptal kararından sonra verdiği bir kararında m. 11/1 metnindeki “form” ibaresinin “siluet özelliği” olarak değiştirildiğini ancak fıkranın geri kalan bölümlerine dair yürütmenin durdurulması ve iptal kararları verilmesine rağmen, bunların gereklerini yerine getirir biçimde bir düzenleme yapılmadığına dikkat çekmiştir.³⁰

Kanaatimizce Yönetmelik m. 11/1 hükmünün iptali sonrasında³¹ m. 4/1-a kapsamında sayılan nitelikteki ağaçlar anıt ağaç olarak kabul

²⁵ Danıştay 14. D, E. 2017/4412, T. 05.04.2018. Yapılan itiraz Danıştay İDDK'nın Y.D İtiraz No: 2018/526, T. 24/09/2018 sayılı kararıyla reddedilmiştir.

²⁶ Danıştay 6. D, E. 2019/12700, K. 2019/5572, T. 13.06.2019. Bu karar Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu kararıyla onanarak kesinleşmiştir. Bkz. Danıştay İDDK, E. 2019/2032, K. 2020/1839, T. 14.10.2020.

²⁷ Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik m. 7. (RG, 16.03.2020, S. 31070)

²⁸ Danıştay 6. D, E. 2020/5181 E., T. 01.10.2020. Karara yapılan itiraz Danıştay İDDK'nın İtiraz No. 2021/64, T. 17/02/2021 sayılı kararıyla reddedilmiştir.

²⁹ Danıştay 6. D, E. 2020/5181, K. 2022/3155, T. 16.03.2022 ve aynı tarihli E. 2020/4236, K. 2022/3156; E. 2020/8231, K. 2022/3157. Bu kararlar temyiz edilmiş olup, Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu kararlarıyla onanarak kesinleşmiştir. (Sırasıyla Danıştay İDDK, E. 2022/3989 E., K. 2023/1693, T. 20.09.2023 ve E. 2022/2742, K. 2023/1692, T. 20.09.2023)

³⁰ Danıştay 6. D, E. 2022/7308, T. 02.03.2023.

³¹ 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu m. 52/1 gereğince temyiz yoluna başvurulması kural olarak kararın yürütülmesini etkilemez.

edileceğinden, iptal edilen 117 sayılı İlke Kararında yer alan “kent imajına etkisi olan grup, dizi veya tek ağaçlar” hukuken anıt ağaçlar içinde mütalaa edilemeyecektir.

Yönetmelik’in yürürlüğe girdiği ilk halinde m. 11/2’de anıt ağaçların Türk Standardları Enstitüsü tarafından belirlenen TS 13137 Anıt Ağaçlar Envanter Seçim Kuralları ve İşaretleme Standardı³² gereğince belirleneceği ifade edilmiş iken, yapılan Yönetmelik değişikliğiyle³³ bu fıkra kaldırılmış ve anıt ağaçların belirlenmesine dair hususların ilke kararıyla belirleneceğine yönelik düzenleme getirilmiştir.³⁴

Bu konu bağlamında Yönetmelik m. 4/1-a’daki tanımda ağaç kelimesine yer verilmiş iken, 117 sayılı İlke Kararında “ağaç ve ağaç formundaki çalılar” da anıt ağaç olabileceği ifade edilmesinden kaynaklı karışıklığa da temas edilmesi gerekir. Burada terim kullanımı açısından ortaya çıkan uyumsuzluğun giderilmesi için öncelikle anıt ağaçlar kapsamına çalılar da dâhil olup olmadığının bilimsel olarak belirlenmesi ve terimlerin yeknesak biçimde kullanılmasına özen gösterilmesi gerekir.

Doktrinde anıt ağaç tanımının güncellenerek mevcut hale göre daha kapsayıcı bir tanımın belirlenmesi, bu kapsamda ekolojik ve biyolojik özellikler ile sosyo-kültürel ve sanatsal değerlerin de dikkate alınması ve getirilecek standartların bölge ve konuma göre kendi içinde ele alınması önerilmektedir.³⁵

³² Söz konusu standart Türk Standardları Enstitüsü tarafından 29.04.2019 tarihinde iptal edilmiştir. Bunun yanında 11.04.2006 tarihli anıt ağaçları koruma ve bakım kurallarına dair TS 13190 sayılı standart halen yürürlüktedir. (<https://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/StandardAra.aspx>, s.e.t 15.01.2024)

³³ Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik m. 7. (RG, 16.03.2020, S. 31070)

Bu değişiklikten önce Yönetmelik m. 11/1’in o tarihte yürürlükte olan hükmünün iptaline yönelik gerekçeli kararda, normlar hiyerarşisi gereğince anıt ağaçların tespitinde uygulanacak esas normun Yönetmelik yerine, TS 13137 Anıt Ağaçlar Envanter Seçim Kuralları ve İşaretleme Standardı olarak kabul edilmesinin mümkün olmadığı, buna yönelen idare savunmasına karşılık olarak ifade edilmiştir. (Danıştay 6. D, E. 2019/12700, K. 2019/5572, T. 13.06.2019; 14. D, E. 2017/4412, T. 05.04.2019)

³⁴ Bu hükmün iptali istemiyle açılan davada korunması gerekli tabiat varlıklarının korunmasına dair işlerde uygulanacak ilkeleri belirleme görev ve yetkisinin Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonuna, bu ilkeler doğrultusunda uygulamaya yönelik karar alma görev ve yetkisinin ise Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarına ait olduğu belirtilerek, kamu kurum ve kuruluşları ve belediyeler ile gerçek ve tüzel kişilerin bu Komisyonların kararlarına uymak zorunda oldukları nazara alındığında, anıt ağaçların tespit edilmesine yönelik hususların Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonunca alınacak ilke kararıyla belirlenmesinin hukuka uygun olduğuna karar verilmiştir. (Danıştay 6. D, E. 2020/5181, K. 2022/3155, T. 16.03.2022) Bu karar Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu kararıyla onanarak kesinleşmiştir. Bkz. Danıştay İDDK, E. 2022/3589, K. 2023/1693, T. 20/09/2023.

³⁵ Bobat, s. 40; Genç/Güner, s. 303; Yücel Çağlar, “Thoughts on ‘Monumental Trees’ management”, Proceedings of the 1st International Yew Workshop Duzce

Savunulan bir diğer görüş ise anıt ağaçların tanımının yapılmamasıdır. Bu görüşte olanlar tanım yapılmamasıyla mülkiyet ve yönetim alanında kolaylık sağlanacağını ifade etmektedir.³⁶ Uygulamada keyfiliğe yol açabileceği, kapsamın geniş tutulması halinde anıt ağaçların gereği gibi korunmasına engel olacağı gerekçesiyle bu görüşe katılmak mümkün değildir.

B. ANIT AĞAÇLARIN SINIFLANDIRILMASI

Anıt ağaçlar 117 sayılı İlke Kararında doktrinindeki sınıflandırmaya uygun olarak kültürel, boyutsal ve görsel anıt ağaçlar olarak üç sınıfa ayrılmıştır.³⁷

Kültürel anıt ağaçlar, yöre kültüründe olumlu ya da olumsuz, gerçek ya da hayali, mistik yahut folklorik hikâyesi bulunan ya da ulusal tarihi olaylarla özdeşleşerek onlara şahitlik eden ağaçlar olarak ifade edilmiştir. Tarihi bir olaya ya da kişiye ait geçmişe şahitlik etmiş ağaçlar tarihi anıt ağaçlardır. Örneğin Antakya'nın Serinyol Mahallesinde bulunan bir meşenin altında Mısır seferi sırasında Yavuz Sultan Selim'in konakladığı rivayet edilmektedir.³⁸ Ordu'nun Ünye ilçesinde bulunan Ünye Çınarı'nın Fatih Sultan Mehmet'in emriyle dikildiğine inanılmaktadır.³⁹ Bursa'da bulunan Kavaklı Çınar'ın da Orman Gazi'nin askeri bir zaferi kutlamak için düzenlediği şölene babası Osman Gazi'nin katılmaması nedeniyle üzülen oğlunu teskin etmek için Osman Gazi'nin diktiği söylenmektedir.⁴⁰

Dini bir inanış gereğince yerel halk tarafından yüceltilmiş ağaçlar da mistik anıt ağaçlardır. Örneğin, Hatay'ın Samandağ ilçesinde bulunan bir çınar ağacının Hazreti Musa'nın toprakta dikili olarak unuttuğu asanın yeşermesiyle oluştuğuna inanılmaktadır.⁴¹ Yine Bursa'da Orhan Camiinde müezzinlik yapan ve ağaç önünde eski ayakkabıları tamir eden yaşlı bir kişinin Eskicibaba Çınarı olarak adlandırılan ağacın gövdesinde boşluk olan

University Sept. 28th – Oct. 4th 2015. Eds. N. Aksoy and S. Aslan. Duzce, 2015, s. 131; Akkemik, s. 43; Anıt Ağaçlar Yönetiminin İyileştirilmesi Çalıştayları Sonuç Raporu, s. 21.

³⁶ Anıt Ağaçlar Yönetiminin İyileştirilmesi Çalıştayları Sonuç Raporu, s. 22.

³⁷ *Genç/Güner* anıt ağaçları tarihi, folklorik, mistik ve boyutsal anıt ağaçlar olarak dört gruba ayırmaktadır. Yazarlar ayrıca estetik ve genetik değer taşıyan özellikli ağaçların da mutlaka korunması gerektiğini ancak bunların anıt ağaç mahiyetinde olmadığını ifade etmektedir. (*Genç/Güner*, s. 6)

³⁸ Asan, 1987, s. 50.

³⁹ Halithan Şen, "Samsun İlinde Asırlık Doğal Ortam Değişimi Tanıkları: Anıt Ağaçlar", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Samsun, 2022, s. 30.

⁴⁰ Asan, 2010, s. 32; Özcan, s. 26; Özkaplan Yörüklü, s. 24.

⁴¹ Levent Kişi, "Türkiye'nin anıt ağaçları zamana meydan okuyor", Anadolu Ajansı, 03.12.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiyenin-anit-agaclari-zamana-meydan-okuyor/2437488>, (s.e.t 15.01.2024)

iç kısmına girdiği ve bir daha çıkmadığı, buradan göğe çekildiği hikâye edilmektedir.⁴²

Dönemsel olarak da olsa yöre halkının gelenek ve göreneklerinin etrafında yaşatıldığı ya da yaşanan üzücü ya da sevindiren bir olaya şahitlik ettiği için halk arasında hususiyeti bulunan ağaçlar ise folklorik anıt ağaçlardır. Örneğin Antalya'nın İbradı ilçesindeki bir kişinin ölümünden sorumlu tutulan Arap bir jandarma erinin burada yer alan bir kestane ağacına asıldığına inanılmaktadır. Anlatıya göre daha sonra sorumlunun bir başka kişi olduğunun tespit edilmesi nedeniyle yöre halkı bu olayı toplumsal hafızasında canlı tutmak için bu ağaca Arap Asılan Ağaç ismini vermiştir.⁴³ Yine Mersin'in Gülnar ilçesinin Sütlüce beldesinde de dibinden bir su pınarı bulunan çınar ağacı için kuraklık olduğu halde, sürüsüne su sağlayan bir çobana yöredeki kişiler tarafından bu suyu nereden bulduğu sorulduğunda asasıyla yere vurduğu ve buradan su fıskırdığı öyküsü aktarılmaktadır.⁴⁴

Bir ağacın kültürel anıt ağaç olarak belirlenebilmesi için tarihi, mistik ya da folklorik niteliklerden birisini taşıması yeterlidir. Bu halde ağacın boyutsal özelliklerine dayalı değerlendirme yapılmaz, fakat düzenlenecek tespit fişinde ağacın boyutuna dair özellikleri belirtilir.

Boyutsal anıt ağaçlar buldukları yerde, yaş, boy, gövde ve tepe tacı gibi boyutuna dair nitelikleri bakımından türünün alışılmış ölçülerinin çok üstünde boyutlara ulaşmış, geçmişle bugün, bugünle gelecek arasında bağ oluşturabilecek, minimum yüz yaşında ve doğal yaşam süresine sahip olan ağaçlardır. Örneğin Zonguldak'ın Alaplı ilçesinde bulunan ve 2018 yılında tescili yapılan bir porsuk ağacının 4120 yaşında olduğu belirlenmiştir. Bu ağacın Türkiye'nin en yaşlı ağacı, dünyanın ise en yaşlı beş ağacından biri olduğu ifade edilmektedir.⁴⁵

Boyutsal anıt ağaçların tespit edilmesinde türlerin yaş, gövde çapı, boy, tepe çapı, bulunduğu yer ve pozitif özelliklere dayalı değerlendirmesi yapılır. Ağaçların yaşı ağacın gövdesinde, yerden 130 cm yükseklikten alınacak artım kaleminden yapılacak yıllık yaş halkası sayımıyla⁴⁶, gövde çapı ise yerden 130 cm yükseklikteki gövde çevresinin 3,14'e bölünmesiyle elde edilir. Ağacın bulunduğu yer alanın özelliğine göre (orman, meşcere, grup, küme, tek kırsal, tek kent içinde gibi) tespit edilir. Pozitif özellikler de ağacın sahip olduğu yapısal özelliklerdir.

Bir ağaç boyutsal olarak anıt ağaç olarak nitelendirilecekse bu ağacın alışılmış boyutlarının çok üstünde olması ve tür olarak doğal yaşam

⁴² Özkaplan Yörüklü, 25.

⁴³ Yüzyılların Görkemli Tanıkları: Mısralardan Gönüllere Üsküdar'ın Anıt Ağaçları, Üsküdar Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 4; Asan, 2010, s. 43.

⁴⁴ Asan, 2010, s. 44.

⁴⁵ Kişi.

⁴⁶ 110 sayılı İlke Kararında bu ifadeden sonra yaşın bu yöntem gereğince belirlenemediği hallerde, kararın ekindeki 5 ve 6 sayılı tablolardaki katsayılarla cm cinsinden ağacın gövde çapının çarpılarak elde edilecek değer yıl cinsinden yaklaşık yaş olarak kabul edilmesi şeklindeki ifadeye 117 sayılı İlke Kararında yer verilmemiştir.

süresinin uzun olması gerekir. Aksi halde kavak, söğüt ya da kızılgağaç gibi⁴⁷ ya da kendi türü itibariyle zaten büyük boyutta olan ve mevcut boyutu türü için normal kabul gören ağaçlar anıt ağaç olarak değerlendirilemeyecektir. Aynı doğrultuda sadece yaşlı ağaçlar veya tür olarak uzun yaşam süresine sahip ancak boyutsal olarak aranan özellikleri taşımayan ağaçlar görsel anıt ağaç özelliğinde değildir. Örneğin şimşir, sandal veya kermes meşesi gibi ağaçlar daha bodur formda olduğundan diğer anıt ağaç türleri içinde değerlendirilemiyorsa, bunların anıt ağaç olarak kaydedilmeleri mümkün olmayacaktır.⁴⁸

Görsel anıt ağaçlar da tabii görünümünden önemli biçimde farklılık arz eden çatal, şamdan, kıvrık, yatay ve farklı gövde kaynaşması gibi dikkat çeken görsel özellikleri bulunan ağaçlardır.⁴⁹ Bir ağacın görsel anıt ağaç olarak tespit edilebilmesi için bu yapısal özelliklerden en az birisini taşıması yeterlidir. Bu halde boyutsal özelliklere göre değerlendirme yapılmayacak, fakat tespit fişinde boyutsal özellikleri eksiksiz olarak belirtilecektir.

Yukarıda belirtildiği üzere 117 sayılı İlke Kararının Danıştay tarafından iptaliyle bu türdeki ağaçların anıt ağaç özelliği hukuken dayanaksız kalmıştır. Aslen bu karar öncesinde de bu ağaçların anıt ağaç olarak belirlenmesi Yönetmelik m. 4/1-a'daki tanımla da uyumlu olmayıp, kapsam itibariyle tanımın dışında yer almaktaydı. Ayrıca Yönetmelik'in ilk halinde m. 11/1-ç, d, e'de sayılan türdeki ağaçların da 27.10.2017 tarihinde yapılan yönetmelik değişikliğiyle yürürlükten kaldırılmasıyla Yönetmelik hükümleri kendi içinde uyumlu hale getirilmişti. O halde gerek 117 sayılı İlke Kararının iptali gerekse Yönetmelik hükümlerinde yapılan değişiklik ve nihayet m. 11/1 hükmünün iptali sonrasında görsel anıt ağaçların, anıt ağaç olarak değerlendirilmesi için hukuki bir dayanak kalmamıştır.

117 sayılı İlke Kararında bir ağacın anıt ağaç olarak seçilmesine dair tarife yer verilmiştir. Buna göre kültürel, tarihî, mistik ve folklorik özelliği bulunan ağaçlar türü, yaşı, boyu, gövde ve tepe çapı gözetilmeksizin, anıt ağaç olarak seçilir. Kültürel özelliği bulunmayanların boyutsal anıt ağaç olarak seçilebilmeleri için, ağacın Şimdiki Anıtsal Değer (ŞAD) puanının hesaplanarak, Asgari Anıtsal Değer (AAD) ile karşılaştırılmasının yapılması gerekir.⁵⁰

⁴⁷ Asan, 2010, s. 20; Genç/Güner, s. 6; Özcan, s. 19.

⁴⁸ Asan, 2010, s. 20; Özcan, s. 19.

⁴⁹ Bu özellikler genetik bozukluklar nedeniyle ya da böcek, mantar, hayvan veya insan etkisiyle patolojik olarak meydana gelebilirler (Asan, 2004, s. 430; Genç/Güner, s. 6).

⁵⁰ ŞAD; boy, gövde çapı, tepe çapı, yaş, bulunduğu yer ve pozitif özellikleri doğrultusunda belirlenecek puanların toplanmasıyla elde edilen değer olup, puanlamada ağacın boyutsal verilerine karşılık gelen değer kullanılacaktır. Bu değerler ilke kararında Ek 4'te yer alan "Anıt Ağaç Değerlendirme Tablosu" temel alınarak belirlenecektir. AAD'de her ağaç ve ağaç formundaki çalı türleri için standart şekilde ek 1, 2 ve 3'te belirtilen değerleri kullanılacaktır. Bir ağacın boyutsal özellikleri gereğince anıt ağaç olarak tespiti için ŞAD'ın bu ağacın ait olduğu taksona dair standart olarak belirlenmiş AAD'ye eşit ya da AAD'den büyük olması zorunludur.

Tarif edilen hesaplamalar sonucunda bir ağacın anıt ağaç olarak belirlenmesi için gerekli görülen değerlere küçük puan eksiklikleri nedeniyle ulaşamayan ağaçların da anıt ağaç gibi korunması teklif edilmektedir.⁵¹ İstikbal anıt ağaç veya aday anıt ağaç olarak isimlendirilen bu ağaçlar Türk Standardları Enstitüsünün TS 13190 standardında kendilerine yer bular da gerek KTVKK gerekse Yönetmelik ve 117 sayılı İlke Kararında bu ağaçlar için bir hüküm getirilmediğinden bu teklifin hukuki dayanağı yoktur.⁵²

C. ANIT AĞAÇLARIN TESPİTİ, TESCİLİ VE ONAYLANMASI

KTVKK ek m. 4/1'de, taşınmaz tabiat varlıklarının koruma alanlarına dair Kanunda zikredilen iş, işlem ve kararlar bakımından görevli ve yetkili bakanlık Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olarak belirlenmiştir.⁵³ 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi⁵⁴ m. 109/1-b'de Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı hizmet birimlerinden olan Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğünün görevleri tabiat varlıkları ve doğal sit alanlarıyla özel çevre koruma bölgelerinin tespiti, tescili, onayı, değişikliği ve ilanına ilişkin usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarının tespiti ile tescilini sağlamak şeklinde sayılmıştır.⁵⁵

KTVKK ek m. 4/2'de tabiat varlıklarına dair koruma alanlarına dair karar almak ve Kanunda öngörülen diğer iş ve işlemlerde Bakanlığa yardımcı olmak üzere, Bakanlığın merkez teşkilatı bünyesinde bakan yardımcısının başkanlığında bu varlıkların ve alanların özelliklerine göre uzmanlaşmış mimar ya da şehir plancısı, orman ya da çevre mühendisi, hukukçular ve Bakanlık tarafından uygun görülecek uzman kişilerden oluşan Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu teşkil edilmiştir. Hükümde taşrada aynı mesleklerden yeterli sayıda uzmanın kurulmasıyla yeterince Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu kurulacağı da hükme bağlanmıştır. Maddenin altıncı fıkrası gereğince ilgili iş, işlem ve kararlara

⁵¹ Bobat, s. 40; Anıt Ağaçlar Yönetiminin İyileştirilmesi Çalıştayı Sonuç Raporu, s. 21.

⁵² Aynı yönde bkz. Çevikçelik, s. 1497.

⁵³ Kanun metninde Bakanlığın ismi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olarak zikredilmekteyse de 21.01.2017 tarih ve 6771 sayılı Kanun ile yapılan Anayasa değişiklikleri sonucunda Türkiye Cumhuriyeti teşkilat yapısı değişikliğe uğramıştır. Bu kapsamda 10/7/2018 tarihinde yürürlüğe konulan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesindeki Çevre ve Şehircilik Bakanlığının ismi 29.10.2021 tarih ve 31643 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 85 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi m. 2 gereğince Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı şeklinde değiştirilmiştir.

⁵⁴ RG, 10.07.2018, S. 30474.

⁵⁵ Bunun yanında 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi m. 279/1-b'de Kültür ve Turizm Bakanlığının hizmet birimleri arasında Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü sayılmıştır. Bu doğrultuda KTVKK ek m. 4 ile anılan Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle, tabiat varlıklarına ilişkin iş, işlem ve kararlar açısından görevli bakanlık ile kültür varlıklarına ilişkin iş, işlem ve kararlar açısından görevli bakanlık birbirinden ayrılmıştır.

dair usul ve esaslar ile görev yapacak komisyonların teşkil edilmesi ve çalışmasına dair usul ve esaslar Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik hazırlanmıştır.⁵⁶

Hukukumuzda çeşitli alanlar için bazı özel hükümler öngörülmüştür. Örneğin 6545 sayılı Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı Hakkında Bazı Düzenlemeler Yapılmasına Dair Kanun m. 3 gereğince tarihi alandaki KTVKK'da belirtilen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına dair yapılacak plan, proje, uygulama, iş ve işlemler, doğal sitlerin yeniden değerlendirilmesi hariç, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından kurulacak "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonu" kararları gereğince ve bu kararlara göre hazırlanacak tarihi alan planları esaslarına göre yürütülecektir. Yine 7174 sayılı Kapadokya Alanı Hakkında Kanun m. 5/4 ve 6 gereğince KTVKK gereğince kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge komisyonlarına verilen yetki ve görevler Kapadokya Alan Komisyonunca kullanılır ve kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurullarına ve komisyonlarına yapılan atıflar bu Komisyona yapılmış sayılacaktır. Bunlardan başka 7432 sayılı Uludağ Alanı Hakkında Kanun m. 3/2 gereğince KTVKK'da belirtilen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına dair yapılacak her tür plan, proje, uygulama, iş ve işlemler Uludağ Alan Komisyonu kararlarına göre yürütülecektir.

Aralarında anıt ağaçların da bulunduğu tabiat varlıklarının tespiti, tescili ve onayına dair usul ve esaslar Yönetmelik'te düzenlenmiştir. Buna göre, mevcut ve potansiyel olarak tabiat varlıklarını araştırma çalışmalarını gerçekleştirmek için Bakanlık tarafından araştırma ekibi oluşturulur. Araştırma bu alanın özelliklerine göre Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğünce belirlenen ve alanında en az beş yıl tecrübeli orman, ziraat, jeoloji, çevre, su ürünleri, harita kadastro mühendisleriyle, biyolog, şehir plancısı, peyzaj mimarı ve ilgili diğer meslek gruplarından teşkil edilecek en az beş kişiden oluşan araştırma ekibi tarafından yapılır. Araştırma ekibince düzenlenen tespit raporu Genel Müdürlük ve Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğüne teslim edilir (Yönetmelik m. 4/1-b, 16/1). İl Müdürlüğü, teslim edilen araştırma raporu dâhilinde bir tespit raporu düzenleyerek Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonuna sunar (Yönetmelik m. 16/2).

Doktrinde anıt ağaçlar konusunda uzman kişilerin belirlenip bir liste oluşturulması ve yapılacak görevlendirmelerin bu listeden sağlanması, böylece daha isabetli ve hızlı şekilde tespit yapılmasının temin edilmesi önerilmektedir.⁵⁷

Yönetmelik m. 14 gereğince anıt ağaçların tespiti⁵⁸ için bir kısım bilgi ve belgenin⁵⁹ ibrazı gereklidir. Bakanlık bunlara ek olarak bilgi ve belge

⁵⁶ RG, 18.10.2011, S. 28088.

⁵⁷ Çevikçelik, s. 1493.

⁵⁸ Yönetmelik m. 4/1-cc'de tespit işlemi, Yönetmelik'te ifade edilen usuller, esaslar ve kıstaslar gereğince yapılan ve belgelendirilen teknik çalışma olarak tanımlanmıştır.

⁵⁹ Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre doküman kelimesi belge kelimesinin Fransızcası olmakla, Yönetmelik m. 14/1 hükmünde yer alan "bilgi, belge ve doküman" ibaresindeki doküman kelimesinin varlığı gereksizdir. (Bkz. Türk Dil Kurumu

isteyebilir. Ancak Yönetmelik m. 17/1-1’da belirtildiği üzere Genel Müdürlük lüzum gördüğü hallerde talep bulunmadan da tespit yapabilir.⁶⁰

Bölge Komisyonu sunulan tespit raporu ışığında anıt ağacın tescili kararı almış ise, buna dair kararın bir sureti İl Müdürlüğünde bırakılır, iki sureti de Genel Müdürlüğe gönderilir. Genel Müdürlükçe kararda eksiklik ya da hata tespit edilmezse, karar onay için Bakanlık Makamına gönderilir. Kararda yapı yasağı bulunuyorsa Bakanın teklifi üzerine Cumhurbaşkanı kararı alınmasıyla, yapı yasağı yok ise Bakan onayıyla tescil işlemi tamamlanmış olur (Yönetmelik m. 17).⁶¹

Tescil öncesinde düzenlenen raporlar hazırlık işlemi niteliğindeki idari işlemlerden olduğundan ve bu işlemler neticesinde hukuki statüde bir değişiklik meydana gelmediğinden bunlara karşı gidilecek bir hukuki yol bulunmamaktadır. Ancak bu raporlara binaen tesis edilen işlemler neticesinde ortaya çıkacak idari işlemlere yönelik idari yargı süreci işletilebilecektir.⁶²

Tescil kararı, İl Müdürlüğünün yazısıyla tescil olunan taşınmazın kadastral bilgileriyle birlikte, tapu sicilinin beyanlar hanesine şerh verilmek üzere ilgili tapu müdürlüğüne bildirilir (KTVKK m. 7/5, Yönetmelik m. 17/1-ğ).

Anıt ağaçlara ilişkin tescil kararları, 7201 sayılı Tebligat Kanunu hükümlerine uygun şekilde taşınmazın maliklerine tebliğ edilir. Ancak taşınmazın malikleri idare tarafından tespit edilemezse tescil kararı Resmî Gazetede yayımlanır, ayrıca Bakanlığa ait internet sitesinde bir ay boyunca ilan edilir (KTVKK m. 7/6, 7; Yönetmelik m. 17/1-i). Maliklerin idare tarafından tespit edilememesi hali dışında diğer tabiat varlıkları ve doğal sit alanlarından farklı olarak anıt ağaçlara dair bütün tescil kararları Resmî Gazetede yayımlanmaz ve Bakanlığın internet sitesinde duyurulmaz (Yönetmelik m. 17/1-j). Doktrinde tüm toplumu ilgilendirmesi nedeniyle anıt

Güncel Türkçe Sözlük, “Doküman” Maddesi, <https://sozluk.gov.tr>, s. e. t. 15.01.2024)

⁶⁰ Ancak *Demirtaş*, Türkiye coğrafyasında anıt ağaçların tespiti konusunda yeterince araştırma yapılmadığını, bu ağaçları araştırıp saptamak konusunda görevli merciin de belirli olmadığını, bu eksikliğin pek çok değerli varlığın yok olmasıyla sonuçlanacağını ifade etmektedir. Mevzuat bakımından herhangi bir sorun görülmemesine rağmen yazarın sözünü ettiği sorunun uygulamaya dönük olduğu anlaşılmaktadır. (Ahmet Demirtaş, “Anıt Ağaçların Belirlenmesi, Tescil Edilmesi, Korunması ve Bakımı Konusunda Kısa Bir İrdeleme”, Proceedings of the 1st International Yew Workshop Duzce University Sept. 28th – Oct. 4th 2015. Eds. N. Aksoy and S. Aslan. Duzce, 2015, s. 12)

⁶¹ Tescil işleminin tescili yapılan kültür veya tabiat varlığı bakımından kurucu (inşai) nitelikte olmadığını, açıklayıcı (izhari) mahiyette olduğunu ifade edilmektedir. Bkz. Sabih Kanadoğlu, *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998, s. 42.

⁶² Oğuz Sancakdar, *Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 517; Çevikçelik, s. 1494.

ağaçların tescillerine ilişkin bütün kararların Resmî Gazetede yayımlanması gerektiği ifade edilmektedir.⁶³

Tescil işlemi yapılmamasına yönelik herhangi bir idari yol öngörülmemiştir. Bununla birlikte tescil yapılması işlemine ilan tarihinden başlayarak altmış gün içinde itiraz edilmesi mümkündür (Yönetmelik m. 17/1-k). Ancak anıt ağaçlar için taşınmazın malikinin tespit edilememesi hali dışında ilan usulü öngörülmediğinden, kanaatimizce itiraz süresi belirtilen hal dışında buna dair kararın öğrenilmesiyle başlayacaktır.

İtirazlar, Genel Müdürlük tarafından incelemeye tabi tutularak itirazın belirtilen süre içinde yapıp yapılmadığı, başvuranın menfaati bulunup bulunmadığı ve ortaya konulan somut gerekçeler bakımından değerlendirilir. Ön inceleme şartlarını sağlamayan başvurular reddedilir. Aksi halde Genel Müdürlük tarafından başvurunun esasına ilişkin değerlendirme yapılır. Kararda maddi hata var ise buna ilişkin başvurunun değerlendirilmesi için Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonuna, bunun dışındakiler de Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonuna iletilir (Yönetmelik m. 17).

Tescil kararının kaldırılması da Yönetmelik'e uygun olarak yürütülür (Yönetmelik m. 17/1-h).

Yönetmelik m. 5/1-f gereğince korunan alanlarda tespit, tescil, planlama, koruma, kullanma, yönetim ve izlemeye esas olacak envanter ve veritabanı çalışması yapılır ya da yaptırılır.

Doktrinde bir ağacın anıt ağaç olarak tescil edilmesine yönelik taleple ilgili olarak olumsuz karar verilmesi nedeniyle konunun yargıya taşındığı durumlarda, salt bilirkişi raporundaki değerlendirmelerle yetinilmemesi, konuyla ilgili diğer bilgi ve belgelerin de dikkate alınması gerektiği ifade edilmektedir.⁶⁴

III. ANIT AĞAÇLARIN KORUNMASI

A. ANIT AĞAÇLARIN KORUNMASININ SAĞLADIĞI FAYDALAR

Anıt ağaçların korunmasının estetik, bilimsel, kültürel ve turistik işlevleri vardır. Anıt ağaçların yaşadıkları alanlara dair canlı birer tanık olmaları nedeniyle üzerlerinden alınan artım kalemlerinin veya maruz kaldığı böcek ya da mantar oluşumunun tetkikiyle ağacın yaşamı süresince oluşan iklim, taban suyu ve bitki örtüsü değişiklikleri, deprem veya yangın gibi olaylara dair ve hatta yaşamlarını tamamlamalarından sonra bitki bilimi ve arkeoloji açısından önemli bilgilerin elde edilmesini sağlar.⁶⁵

⁶³ Çevikçelik, s. 1498.

⁶⁴ Oğuz Sancakdar/ Pınar Yağcı/ Şükür Taşyıldız/ Ezgi Çıracak, Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara, 2021, s. 554.

⁶⁵ Genç/Güner, s. 9, 10; Asan, 2004, s. 433; İlçin Aslanboğa/ Şerif Hepcan, "Anıt Ağaçlar", C. 28, S. 333, 1995, Bilim ve Teknik Dergisi, s. 70; Çevikçelik, 1489, 1492; Şen, s. 32, 125; Özkaplan Yörüklü, s. 9; Şen, s. 39 vd.; Yeni, s. 8; Özcan, s. 31; Demir,

Anıt ağaçlar bir türün ender bulunduğu yaşam alanlarını (biyotop) ve nadir olan genotiplerini temsil edebildiğinden biyo-genetik rezerv ve biyo-çeşitlilik açısından da önem arz etmektedir.⁶⁶

Toplumun tarihini, folklorunu, değerlerini ve kültürünü de göstermesi nedeniyle anıt ağaçlar birer tarihi belge niteliğindedir.

Yine kırsal turizm, yeşil turizm, doğa turizmi veya eko-turizm olarak adlandırılan ve çevreyi korumayı ilke edinen kişilerden oluşan küçük grupların özgün ve bozulmamış alanları ziyaretine konu olduğundan turistik önemi de vardır.⁶⁷

B. ANIT AĞAÇLARIN KORUNMASIYLA GÖREVLİ MERCİLER

KTVKK m. 10/1 ve ek m. 4 gereğince kimin mülkiyetinde ya da idaresinde olduğuna bakılmaksızın, taşınmaz tabiat varlıklarının korunmasını temin etmek için gereken önlemleri almak, aldırarak ve bunların her türlü denetimini yapmak ya da kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve valiliklere yaptırmak görevi Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına aittir. Ancak KTVKK m. 10/5 gereğince kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmaz tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi KTVKK hükümlerine uygun şekilde kendilerince sağlanır.

Bakanlığın uygun görmesi halinde Vakıflar Genel Müdürlüğü, il özel idareleri, belediyeler ve diğer kamu kurum ve kuruluşları, maliklere anıt ağaçların koruma, bakım ve onarımlarına teknik eleman ve ödenekleriyle yardım edebilir. Özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin malik olduğu anıt ağaçların korunması, bakım ve onarımı için Bakanlıkça aynı, nakdi ve teknik açıdan yardımda bulunulur (KTVKK m. 11/4, 12/1). Ancak bakım onarım yükümlülüklerini yerine getirmekte aczi olanların mülkleri mazbut ve mülhak vakıf varlıkları hariç olmak üzere usulüne göre kamulaştırılır (KTVKK m. 11/3).

Bakanlığın yanı sıra, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu m. 7/1-o, 7/2-d ve 5393 sayılı Belediye Kanunu m. 14/1-b gereğince büyükşehir belediyeleri ve diğer belediyeler tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak, bu gayeyle bakım ve onarımını yapmak konusunda görevlendirilmiştir.⁶⁸

Ancak Bakanlığın plan yapma, proje onaylama, ruhsat düzenleme gibi planlama ve uygulama alanında yetki kapsamı oldukça geniş tutulduğundan

2019, s. 4; Metin Sarıbaşı, "Batı Karadeniz Bölgesi'nin Kayda Girmemiş Anıt Ağaçları", C. 52, S. 1, 2015, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, s. 16.

⁶⁶ Polat, s. 913; Genç/Güner, s. 10; Yeni, s. 8; Zapponi vd., s. 232, 240.

⁶⁷ Bobat, s. 37; Asan, 2004, s. 433, 434; Asan, s. 2010, s. 57 vd.; Şen, s. 33; Özcan, s. 32, 33; Demir, 2019, s. 52, 53; Ascuito vd. s. 55.

⁶⁸ Doktrinde büyükşehir belediyeleri bakımından kullanılan ifade şekliyle, belediyeler bakımından kullanılan ifade şeklinin farklı olması, bu görevlerin belediyenin takdir yetkisine bırakılmış intibana yol açtığı gerekçesiyle eleştiri konusu yapılmıştır. Bkz. Bilgin, s. 86.

bu durumun yerel yönetimlerin özerkliği ile bağdaşmadığı ifade edilmektedir.⁶⁹

Orman Kanunu m. 25 gereğince de Orman Genel Müdürlüğü, ormanlar ile orman rejimine dâhil sahalardaki tabiatı muhafaza etmek, düzenlemek ve yönetmek konusunda görevlendirilmiştir.

Doktrinde haklı olarak anıt ağaçların tespit ve tescilleri ile korunması için farklı kurumların görevlendirilmesi, tescil için Yönetmelik'te öngörülen sürecin kişiler tarafından bilinmemesi, sürecin karmaşıklığı ve uzunluğu eleştiri konusu yapılmaktadır.⁷⁰

Bu bağlamda anıt ağaçların tescil işlemi için birden fazla kurum ve kuruluşun resmî süreçleri takip etmesi, bu süreçlerin kolayca anlaşılabilir olmaması, tescil işlemiyle nihayetlenilecek işlemleri gerçekleştirebilecek bilgili ve deneyimli kişi sayısının azlığı ve ekipman eksikliğinin anıt ağaçların daha nitelikli şekilde korunmasını engellediği ifade edilmektedir. Örneğin, aşırı budama nedeniyle ağaçta kalıcı zarara yahut ağacın ölümüne yol açacak ölçüde yara açıldığı, yapılan budama nedeniyle ağacın statik dengesinin bozulduğu veya etrafının temizlenmesi sırasında ağacın yıllar boyunca alıştığı çevre koşullarının ağaç aleyhine aniden değiştirildiği bildirilmektedir.⁷¹

Bizce de tescil süreci sadeleştirilmeli ve hızlandırılmalı, karar mekanizmalarında yerel yönetim ve üniversitelerin ilgili bölümlerinin temsilcilerine yer verilmeli; anıt ağaçların tespit, tescil, bakım ve onarımı konularında uzmanlaşacak kişiler yetiştirilmeli ve yeterli ölçüde ve nitelikte ekipman sağlanmalıdır.

Anayasa Mahkemesi, Anayasa m. 63'te devletin, çevrenin ve tabiat varlıklarının muhafazası için etkili bir hukuk düzenini ve teşkilatı kurmakla yükümlü olduğunu, ancak oluşturulacak teşkilatın niteliğiyle ilgili Anayasa'da kanunkoyucuyu sınırlayan bir hükme yer verilmediğini ifade ederek, oluşturulacak teşkilatın türü, yapısı ve niteliği konusunda takdirin kanunkoyucuda olduğunu belirtmiştir. Mahkemeye göre kanunkoyucu, anayasal sınırlara göre merkezî yönetimle yerel yönetimler arasındaki görev sınırlarını belirleyebilir. Bu doğrultuda idarenin bütünlüğü prensibi gereğince düzenlemelerin yerel yönetimlerin ortadan kaldırılması veya etkisiz hale getirilmesine yönelik olmaması, belirli alanlar açısından belirli

⁶⁹ Bilgin, s. 90.

⁷⁰ Bobat, s. 39; Şen, s. 133; Çağlar, s. 132; Ahmet Demirtaş, "Türkiye'de Anıt Ağaçların Belirlenmesi, Tescili, Bakımı ve Korunması Süreci", Anıt Ağaçların Yönetiminin İyileştirilmesi Çalıştayları Sonuç Raporu, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği, Ankara, 2016, s. 37; Demirtaş, 2015, s. 13 vd.; Anıt Ağaçlar Yönetiminin İyileştirilmesi Çalıştayları Sonuç Raporu, s. 17, 29.

⁷¹ Zapponi vd., s. 239; Genç/Güner, s. 299; Alp, s. 239; Murat Demir, "Beykoz Anıt Ağaçlarının Mevcut Durum Analizi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Van, 2021, s. 68, 69; Mehmet Demir, "Çevresel Değişimlerin Karadeniz Bölgesindeki Tescilli Anıt Ağaçlara Olan Etkisinin CBS Yardımı İle Değerlendirilmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2019, s. 23 vd.

şartlara bağlı olarak ve yerel yönetimlere külfet ya da borç getirmeksizin bazı görev ve yetkilerin merkezî yönetime bırakılması mümkündür.⁷²

Bir parkta bulunan anıt ağacın dalının devrilmesi sonucu meydana gelen yaralanma nedeniyle ikame edilen davada, davalı Bakanlığın tabiat varlığı olan ağaçların bakım ve korunmasından sorumlu olması, davalı belediye başkanlığının da söz konusu ağaca bakım için talep edilen gerekli izin verilmesine rağmen anıt ağacın gerekli bakım, restorasyon ve tedavisinin zamanında yapılmaması nedeniyle oluşan zarardan birlikte sorumlu olduklarına dair verilen ilk derece mahkemesi kararı Danıştay tarafından onanmıştır.⁷³

Benzer bir olayda anıt ağacın bakım ve onarımının Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğünün izin ve denetiminde belediye tarafından yerine getirildiği belirtilerek, olay öncesinde bakım çalışmalarının yapılması amacıyla idareler arasında yazışmalar bulunulmasına rağmen budama çalışmasının yapılmadığı ve belediye tarafından tehlikenin varlığı göz önüne alınmakla birlikte kişilerin can ve mal güvenliğinin korunması amacıyla yaralanmanın meydana geldiği kafeterya bahçesinin geçici süreyle kapatılması veya uyarıcı tabela konulması gibi tedbirlere başvurulmadığı gerekçeleriyle davalı Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ve belediye başkanlığının kusurlu yürütülen hizmet nedeniyle meydana gelen maddi ve manevi zarardan ortaklaşa sorumlu olduklarına dair bölge idare mahkemesi kararı Danıştay tarafından onanmıştır. Danıştay, Bakanlığın ağacın bakım ve onarımının belediye tarafından yapıldığına, belediyenin ise ağacın tescilli olduğu ve kendi sorumlulukları bulunmadığına dair savunmalarını kabul edilebilir bulmamıştır.⁷⁴

C. ANIT AĞAÇLARIN BULUNDUĞU TAŞINMAZIN MALİKLERİNİN HAK VE SORUMLULUKLARI

Anıt ağaçların bulunduğu taşınmazın malikleri bunların bakım ve onarımı hususunda Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının vereceği emir ve talimatlara uygun hareket ettikleri müddetçe, Kanunun maliklere sağladığı hak ve muafiyetlerden faydalanırlar. Bu bağlamda mülkiyet hakkı sahipleri mülkiyete dair haklarının doğal sonucu olan ve Kanun hükümlerine aykırı olmayan tüm yetkilerini kullanabilirler (KTVKK m. 11/1, 2).⁷⁵

⁷² Anayasa Mahkemesi, E. 2011/106, K. 2012/192, T. 29.11.2012.

⁷³ Danıştay 8. D, E. 2019/6632, K. 2021/5738, T. 30.11.2021.

⁷⁴ Danıştay 6. D, E. 2019/725, K. 2023/1659, T. 05.04.2023.

⁷⁵ KTVKK m. 5'te taşınır ya da taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının kamu kurum ve kuruluşları ya da gerçek veya tüzel kişilere ait olsa da "devlet malı niteliğinde" olduğu belirtilmiştir. Bu belirleme, mülkiyet hakkını sınırlasa da mahiyeti itibarıyla mülkiyet hakkından farklılık arz etmektedir. (Murat Volkan Dülger, "Kültür Varlığı Olmanın Hukuki Sonuçları", Kültürel Miras (Kültür Varlıkları) Hukuku, Evindar Yeşilbaş, Cüneyd Altıparmak (Ed.), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 88; Sancakdar, s. 92; Ahmet Bölge Başvurusu, AYM, Başvuru No: 2014/13133, K.T 28.09.2016, § 64) Devlet malı olmak ve devlet malı niteliğinde

Taşınmaz tabiat varlıklarının malikleri Bakanlık tarafından görevlendirilmiş uzmanlara gerekli zamanlarda varlığın kontrolü, incelenmesi, harita, plan ve rölevesinin yapılması, fotoğraflarının çekilmesi, kalıplarının çıkarılması için müsaade etmeye ve gerekli kolaylığı sağlamaya mecburdur. Buna mukabil görevlilerin de konut dokunulmazlığını ve aile mahremiyetini gözetecek biçimde faaliyetlerini yürütmeleri esastır (KTVKK m. 19).

Hazineye veya diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait olmakla beraber usulünce tescillenen anıt ağaçlar ile bunlara ait koruma sınırlarındaki taşınmazlar Bakanlığın izni olmaksızın satılamaz ya da hibe edilemezler. Bakanlık izniyle tabiat varlıklarının intifa haklarının kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere, devlet dairelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına, kamu menfaatine yararlı milli derneklere belirli sürelerle bırakılması ya da gerçek ve tüzel kişilere kiralanması mümkündür. Ancak korunması gerekli taşınmaz tabiat varlıklarını *kullananlar*, bunlara dair bakım, onarım ve restorasyon işlerini KTVKK'da belirtilen esaslara göre yapmak ve bunun için gereken masrafları karşılamakla sorumludur (KTVKK m. 13, 14, ek m. 4).

Doktrinde anıt ağaçların korunması bakımından kamu yararının olduğuna vurgu yapılarak, kamunun mülkiyetinde olmayan taşınmazlardaki anıt ağaçların korunmasının kişilerin muhtariyetine bırakılamayacağı gerekçesiyle etrafındaki kök yayılma alanı ve tepe izdüşüm alanı kadar (ancak ağaç bir taşınmazın ortasında yer alıyorsa taşınmazın tamamının) kamulaştırılması önerisinde bulunmaktadır.⁷⁶ Öne sürülen bir diğer teklif de anıt ağaçların 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu m. 715'te yer alan devletin hüküm ve tasarrufu altındaki mallar arasına alınmasıdır.⁷⁷

Yargıtay kararına yansıyan bir olayda⁷⁸, daha önce açılan bir müdahalenin önlenmesi davası kapsamında mahkeme tarafından verilen müdahalenin budama yapılarak önlenmesine yönelik hükmün Yargıtay kararıyla kesinleşmesinin ardından, ilamın infazı için icra müdürlüğünce ağacın bulunduğu yere gidildiğinde, davaya konu ağacın Yargıtay kararından sonra anıt ağaç statüsü kazandığı gerekçesiyle ilamın infazının yapılmaması nedeniyle icra memurunun işlemine yönelik şikâyet üzerine açılan davada verilen karar temyizen incelenmiştir. Bilirkişi raporunda anıt ağacın budanması halinde kuruyup yok alacağına dair belirleme üzerine icra mahkemesince kararın infazı için önce Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulundan izin alınması gerektiği ve infazın yapılmamasının hukuken doğru olduğu gerekçesiyle şikâyetin reddine dair verilen kararı temyizen inceleyen Yargıtay 8. Hukuk Dairesi, ağaçlar hakkında koruma kurulunca

olmak kavramlarının aynı olduğunu da ifade edilmektedir (Kanadoğlu, s. 27. Aksi yönde bkz. Sancakdar, s. 89)

⁷⁶ Ünal Asan, "Türkiye'de Anıt Ağaçların Belirlenmesi, Tescili, Bakımı ve Korunması Süreci İçin Öneriler", Anıt Ağaçların Yönetiminin İyileştirilmesi Çalıştayları Sonuç Raporu, Kırsal Çevre ve Ormanlık Sorunları Araştırma Derneği, Ankara, 2016, s. 41.

⁷⁷ Çağlar, s. 133.

⁷⁸ Yargıtay 8. HD, E. 2012/13180, K. 2012/12440, T. 14.12.2012.

tescil kararı verilmiş ise de anılan karara dayanılarak yeni bir dava açılıp buna göre alınmış bir tedbir kararı bulunmadığından kesinleşmiş ilama dayalı takibin infazının engellenemeyeceğine, bilirkişi nezaretinde hükümde belirtilen ehil bahçıvan aracılığıyla hükmün infazının gerçekleştirilmesinin gerekli olduğuna karar vermiştir.

Söz konusu kararda sonuç itibarıyla temyiz isteminin reddine karar verilmiş ise de ilamda müdahalenin önlenmesi kararından sonra alınmış tescil kararının hükmün infazını engellemeyeceğine dair belirlemenin hukuka uygun olmadığını düşünüyoruz. Çünkü anıt ağacın tesciline dair karar verilmiş olması karşısında bu kararın mahkeme kararının kesinleşmesinden sonra verilmiş olmasının doğurduğu sonuç açısından bir önemi bulunmamaktadır. Tescil kararıyla yeni bir hukuki durum ortaya çıkmıştır. Ayrıca anıt ağaca budama şeklinde müdahale edilmesi halinde ağacın zarar göreceğine dair bilirkişi raporuna rağmen hükmün infazının yapılması ve bu suretle ağaca zarar verilmesi açıkça hukuka aykırı ve hatta suç oluşturacak bir eylem olacaktır. Bunun yanında kararda yer alan ağacın budanmasının durdurulması için bir tedbir kararı alınması gerektiğinden söz edilmesi, söz konusu ağacın yaşamını devam ettirmesindeki kamu yararının gözetilmesini engeller nitelikte olduğu gibi kamu yararının sağlanmasını kişilerin inisiyatifine bırakır mahiyettedir. Zira bu tedbir kararı alınmasa dahi tek başına anıt ağaç statüsünün varlığı kararın infazını durduracak mahiyette kabul edilmelidir.

D. ANIT AĞAÇLARIN KORUNMASINA DAİR İLKELER

Tabiat varlıkları hukukunda koruma-kullanma dengesinin, yani tabiat varlıklarının devlet tarafından korunmasıyla bu varlıklardan yararlanma muvazenesinin hakkaniyete uygun olması gerekir.⁷⁹ Bu bağlamda, meyve veren bir anıt ağacın meyvelerinin toplanması ya da anıt ağacın ihtiyaç duyduğu kadar budanması yoluyla odun elde edilmesi gibi haller koruma-kullanma dengesine uygundur. Ancak sözgelimi ağacın varlığını devam ettirebilmesi için gerekli bulunan budamanın ötesine geçilerek olağanın üzerinde odun elde edilmeye çalışılması halinde koruma-kullanma dengesinin bozulacağı ifade edilebilir. Yine örneğin tarihi niteliği bulunan ve 2000 yaşında olduğu tahmin edilen Büyükdere Çınarı'nın *kovuğunda* çay ocağı işletildiği ve burada çıkan bir yangında ağacın yok olduğu aktarılmaktadır.⁸⁰ Burada açık bir şekilde koruma-kullanma dengesizliği söz konusudur. Koruma-kullanma dengesine aykırı tutum sürdürülebilir kullanım ilkesine de aykırılık oluşturacaktır.

Yönetmelik m. 10/2 uyarınca anıt ağaçların korunma alanlarıyla birlikte tespit ve tescilinin yapılması esastır.⁸¹

⁷⁹ Bilgin, s. 64.

⁸⁰ Sarıbaş, s. 16.

⁸¹ Bu bağlamda anıt ağaçların koruma alanları, ağacın tepe tacının bütününe içerecek biçimde UTM 3° ED 50 projeksiyon ve datumunda koordinatlandırılmasıyla belirlenir. Koruma alanı uygun ölçekli kadastral paftaya işlenir, m² olarak büyüklüğü hesaplanarak gösterilir ve koordinat listesiyle uygun ölçekli kadastral

117 sayılı İlke Kararında anıt ağaçlar ve daha önce tescillenen ağaç toplulukları için Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğünce tasarlanacak standart tabelalar kullanılacağı belirtilmiştir. Ancak uygulamada anıt ağaçlara dair tabela ve bilgilendirme levhalarında önemli ölçüde eksiklik bulunduğu, hangi ağacın anıt ağaç olduğunun bilinmediği raporlanmaktadır.⁸² Bu eksiklik anıt ağaçların buldukları alanların yeterince korunmamasına ve ziyaretçilere uymaları gereken kuralların bildirilememesine yol açmaktadır. Bunun yanında alanı koruyacak ve ziyarete gelen kişileri yönlendirecek bir sorumlunun bulunmaması nedeniyle kişilerin ağaca zarar verecek eylemlerde buldukları (ağaçtan yaprak ya da tohum toplamak gibi) da bildirilmektedir.⁸³

Korunan alanların doğallığını korumak ve mevcut koruma değerlerinin sürekliliğini sağlamak esastır (Yönetmelik m. 4/1-m). Bu kapsamda anıt ağaçların kesilmesi mümkün olmadığı gibi, bulunduğu yerden bir başka yere nakledilmeleri de mümkün değildir.⁸⁴

Anıt ağaçlar ve bunlara ait koruma alanlarında gerçekleştirilecek iş ve işlemler Merkez Komisyonunun belirlediği ilke kararları çerçevesinde bölge

paftaya işlenen koruma alanı ilgili Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonunca kararın eki yapılır. Anıt ağacın bulunduğu alana göre koruma alanının tepe tacını tümüyle içine alacak biçimde tespitine imkân bulunmadığı hallerde, mahallinde yapılacak inceleme neticesinde, ağacın canlılığını koruyacak büyüklükte koruma alanı ilgili Bölge Komisyonu üyelerince belirlenir. Aynı alanda tepe çapı izdüşümü çakışan anıt ağaçlar için bütüncül koruma alanı belirlenebilir. Her iki halde de koruma alanına esas koordinatlar, UTM 3' ED 50 projeksiyon ve datumunda ölçekli krokide alansal olarak gösterilerek kroki ve koordinat listesi Bölge Komisyonu tarafından onaylanır. İlke kararının bu kısmı tabiat varlıkları hukukunun alan ölçeğinde koruma-korunma ilkesinin bir yansıması niteliğindedir.

⁸² Demir, 2021, s. 68, 69; Demir, 2019, s. 53; Bobat, s. 40; Demirtaş, 2015, s. 16.

⁸³ Demirtaş, 2015, s. 16; Bobat, s. 40; Demir, 2021, s. 68, 69; Özcan, s. 172 Anıt Ağaçlar Yönetiminin İyileştirilmesi Çalışmaları Sonuç Raporu, s. 19.

⁸⁴ Asan, 2010, s. 20. Ayrıca bkz. Özkaplan Yörüklü, s. 49.

28.06.1988 tarihli Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu kararında ve 14.07.1998 tarih ve 597 sayılı İlke Kararı ile 05.11.1999 tarih ve 666 sayılı İlke Kararında korunması gerekli anıt ağaçlardan yaşlanmış ya da hasta olanlarının, ilgili kuruluşlar tarafından hazırlanacak teknik raporlara göre Koruma Kurulunca alınacak karar gereğince kaldırılarak, yerine yenisinin dikilebileceği ifade edilmiş ise de söz konusu ilke kararını yürürlükten kaldıran 110 sayılı İlke Kararında ve daha sonra yürürlüğe konulan 117 sayılı İlke Kararında bu yönde bir karara yer verilmemiştir.

Söz konusu kararın yürürlükte olduğu dönemde dört çam ağacının anıt ağaç olarak tapuya verilen şerhinin kaldırılması talebiyle idareye başvurulmasının ardından idare tarafından süresi içinde cevap verilmemesi üzerine, zımnen redde dair açılan iptal davasında dava sürecinde ağaçların kesilmesini gerekçe göstererek idari işlemin iptaline karar veren idare mahkemesi kararı Danıştay tarafından hukuka uygun bulunmamıştır. Danıştay 6. Dairesi sözü geçen ilke kararına dayanmış ve ilk derece mahkemesi kararının ağaçları kesen kişilerin ödüllendirilmesi ve kötü örnek oluşturacağı sonucunu doğuracağını ifade etmiştir. Bkz. Danıştay 6. D. E. 1999/1769 T. 20.06.2000 (Bilgin, s. 12, 13.)

komisyonları tarafından alınacak kararlara göre yürütülür (Yönetmelik m. 4/1-o).

KTVKK m. 9 ve 117 sayılı İlke Kararı gereğince tespit edilen koruma alanı içinde ağacın kök yapısına ve beslenmesine olumsuz etkide bulunacak ya da taban suyunun kök sistemine ulaşmasına engel olacak biçimde zemin kaplaması, kazı ve inşai faaliyetler yapılamaz. Ağacın tepe, gövde ve kök yapılarını zarara uğratabilecek faaliyetlere müsaade edilmez. Örneğin bu kapsamda ağacın gövdesine ışıktandırma elemanlarının ya da levhaların çakılması anıt ağaçlara zarar vereceğinden yerden ışıktandırma tercih edilmeli, levhalar ağaçlara çakılmamalıdır.⁸⁵

Koruma alanı içinde gerçekleştirilmek istenilen faaliyetlerin Bölge Komisyonlarınca ağacın türü, bulunduğu alanın özelliği ve koruma alanının durumu bağlamında değerlendirilir. Örneğin ağacın taç izdüşümünün bulunduğu alanda temel kazılması ya da altyapı tesisleri için çukur açılması gibi yapısal eylemler veya uzun zamandır belirli bir su ekonomisine alıştığı için taban sularının niteliği ve niceliğinin değişmesi sonucunu doğuracak faaliyetler ağaçların köklerine zarar verdiğinden bu eylemlerden uzak durulması gereklidir.⁸⁶

Risklerin tespit edilip buna göre harekete geçilmesi için koruma değerlerine yönelik tehdit analizleri de yapılmalıdır (Yönetmelik m. 4/1-h).

Yine korunan alanların ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarla birlikte bölgesel ve yerel nitelikler dikkate alınarak muhafaza edilmesi gerekir (Yönetmelik m. 4/1-i).

E. ANIT AĞAÇLARIN CEZA HUKUKU BAKIMINDAN KORUNMASI

Anıt ağaçlar ceza hukuku bakımından da koruma altındadır. Bu bağlamda KTVKK m. 65/1 gereğince anıt ağaçlar ve korunma alanlarının *tebliğ ve ilan*⁸⁷ edilmiş olmasına karşın yıkılmasına, bozulmasına, tahribine, yok olmasına ya da herhangi bir şekilde zarar görmesine kasten sebep olanlarla bu alanlara izin almaksızın inşai ve fiziki müdahalede⁸⁸ bulunanların ya da bunları yaptıranların iki yıldan beş yıla kadar hapis ile beş bin güne kadar adli para cezasıyla cezalandırılacağı düzenlenmiştir. Örneğin anıt ağaç olarak tescil edilmiş bir ağacın hemen yakınında bir inşaat için temel kazılması nedeniyle ağacın zarar görmesi halinde bu hükmün uygulanması gerekecektir.

Uygulamada anıt ağaçların yakınında define aranması ve bu amaçla ağaç etrafında çukurlar açılarak ağaçlara zarar verilmesi olaylarından söz

⁸⁵ Sancakdar/Yağcı/Taşyıldız/Çırak, s. 554.

⁸⁶ Aslanboğa/Hepcan, s. 70; Özkaplan Yörüklü, s. 51 vd.; Polat, s. 913, 914; Alp, s. 239.

⁸⁷ Yukarıda da belirtildiği gibi Yönetmelik m. 17/1-j'de diğer tabiat varlıklarından farklı olarak anıt ağaçlar için taşınmazın maliklerinin tespit edilememesi hali dışında ilan usulü öngörülmemiştir.

⁸⁸ KTVKK m. 9'da "Esaslı onarım, inşaat, tesisat, sondaj, kısmen veya tamamen yıkma, yakma, kazı veya benzeri işler" inşai ve fiziki müdahale olarak sayılmıştır.

edilmektedir.⁸⁹ Bu halde fail hakkında KTVKK m. 74/1'de yer alan kültür varlığı bulmak için izinsiz olarak kazı ve sondaj yapmak fiili gereğince de işlem yapılmalıdır. Söz konusu eylemin karşılığı iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasına mahkûmiyettir. Ancak TCK m. 44 gereğince bir fiille birden çok suçun oluşması nedeniyle daha ağır cezayı öngören KTVKK m. 65/1 gereğince hüküm kurulması gerekir.⁹⁰

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK) m. 152/1-c'de devlet ormanı statüsündeki yerler hariç olmak üzere, nerede olduğuna bakılmaksızın, her çeşit dikili ağaç, fidan ya da bağ çubuğu hakkında mala zarar verme suçunun gerçekleşmesi halinde fail hakkında bir yıldan dört yıla kadar hapis cezası verileceği hükme bağlanmıştır.⁹¹ TCK m. 152/2'de ise suçun yakmak, yakıcı ya da patlayıcı madde kullanmak; toprak kaymasına, çıkış düşmesine sel ya da taşkına sebep olmak şeklinde yahut radyasyona maruz bırakmak, nükleer, biyolojik ya da kimyasal silah kullanmak suretiyle gerçekleştirilmesi durumunda tayin edilecek cezanın bir katına kadar artırılacağı belirtilmiştir.

Doktrinde mala zarar verme suçunun mağdurunun mülkiyet hakkına sahip kişiyken KTVKK m. 65/1'deki suçun mağdurunun tüm toplum olduğu ve bu suçların birbirinden bu bakımdan ayrıldığı⁹², ayrıca ilkinin genel norm, ikincisinin ise özel norm niteliğinde olduğu ve özel normun öncelikle uygulanması gerektiği ifade edilmektedir.⁹³ Bu açıklamaya göre devlet ormanı statüsündeki yerler dışında bulunan anıt ağaçlara zarar verilmesi durumunda TCK m. 151 ve/veya 152 hükümleri değil, KTVKK m. 65/1 hükmü uygulanacaktır.⁹⁴ Anıt ağaçlara yönelik gerçekleştirilen eylemin TCK m. 152/2'deki nitelikli haller kapsamındaki eylemlerle gerçekleştirilmesi durumunda tayin edilebilecek ceza TCK m. 152/2 gereğince daha fazla

⁸⁹ Asan, 2010, s. 248; Alp, s. 239; Demirtaş, 2015, s. 16; Anıt Ağaçlar Yönetiminin İyileştirilmesi Çalıştayları Sonuç Raporu, s. 19.

⁹⁰ Yargıtay 12. CD, E. 2015/4513, K. 2016/8317, T. 11.05.2016.

⁹¹ Yargıtay TCK m. 152/1-c hükmünün ağacın hayatiyetini kaybetmesi halinde uygulanabileceğini, aksi halde TCK m. 151/1 hükmünün tatbik edileceğini ifade etmektedir. (Yargıtay 2. CD, E. 2020/34564, K. 2022/12720, T. 20.06.2022; Yargıtay 9. CD, E. 2008/19504, K. 2010/11019, T. 26.10.2010) TCK m. 152/1-c'de suçun unsurları içinde hayatiyetin kaybedilmesi aranmadığı gibi, yıkma, *tahrip etme*, yok etme, bozma, kullanılamaz hale getirme veya kirletmenin devlet ormanı statüsündeki yerler hariç, her türlü dikili ağaç, fidan ya da bağ çubuğu hakkında gerçekleştirilmesiyle suçun tamamlanması karşısında söz konusu karara katılmıyoruz. Bu doğrultuda bir karar için bkz. Yargıtay 15. CD, E. 2013/13400, K. 2014/1890, T. 05.02.2014.

⁹² Sancakdar/Yağcı/Taşyıldız/Çırak, s. 922, 926.

⁹³ Tezcan/Erdem/Önok, s. 742; Özbek/Doğan/Bacaksız, s. 713; Sancakdar/Yağcı/Taşyıldız/Çırak, s. 926.

Özel normun önceliği ilkesi hakkında bkz. Mahmut Koca/ İlhan Üzülmöz, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 13. Baskı, Adalet Yayınevi, İstanbul, 2020, s. 555.

⁹⁴ Buna 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu m. 2/1-a'da tarif edilen Boğaziçi alanındaki ağaçlar da dâhildir. Nitekim m. 18/3'te fiil daha ağır bir cezayı gerektirmediği durumda bu hükme göre ceza tayin edileceği belirtilmiştir, KTVKK m. 65/1 belirtilen hükümden daha ağır ceza gerektirdiğinden Boğaziçi alanındaki anıt ağaçlar için de KTVKK uygulama alanı bulacaktır.

olacaksa da özel normun önceliği ilkesine göre KTVKK m. 65/1 gereğince hüküm kurulacaktır. Kanaatimizce kanunkoyucunun mala zarar verme suç için TCK m. 152/2'de öngördüğü nitelikli halleri bunların ortaya çıkardığı vahamete nazaran KTVKK m. 65/1 için de getirmesi doğru olacaktır.

Orman Kanunu m. 91/1'e göre de aynı Kanun m. 14/A ve B bentleriyle yasaklanan eylemlerden dikiliden ağaç kesen, kökünden söken veya hayatiyetini sona erdirecek biçimde boğan, ağaçlardan yalamuk, pedavra, hartama çıkararak failin üç aydan beş yıla kadar hapis ve bin güne kadar adli para cezasına mahkûm edileceği düzenleme altına alınmıştır. Ancak ağacın münhasıran yakacak nitelikte emval veren ağaç olması durumunda ceza yarı oranında indirilir. Orman Kanunu m. 91/4 gereğince de ağaç kesme ve sökme eylemlerinin gerçekleştirilmesinde motorlu araç ve gereçlerin kullanılması durumunda ceza bir kat artırılır. Bu durumda devlet ormanında bulunan anıt ağaçlara Orman Kanunu m. 91/1'deki fiillerin gerçekleştirilmesi durumunda bu hüküm, bu hallerin dışındaki eylemler için KTVKK m. 65/1 hükmü tatbik edilmelidir.⁹⁵

Bu açıklamalar ışığında, anıt ağaç statüsünde bulunmayan ya da yukarıda sözü edilen aday anıt ağaçların idare hukuku bakımından olmasa da ceza hukuku koruması altında olduğu vurgulanmalıdır. Bu nitelikteki ağaçlara zarar verilmesi halinde devlet ormanı statüsündeki yerlerde Orman Kanunu m. 91/1'de sayılan eylemlerin gerçekleştirilmesi halinde bu madde gereğince, sayılan eylemler dışındaki fiiller için TCK m. 152/1-c'deki engel hüküm nedeniyle TCK m. 151 ve 152'ye (152/1-c hariç olmak üzere), devlet ormanı statüsünde olmayan yerlerdeki belirtilen nitelikteki ağaçlara zarar verilmesi halinde ise TCK m. 152'ye göre hüküm kurulması gerekir.⁹⁶

Burada ifade edilmesi gereken bir diğer husus yukarıdaki suç tiplerinin karşılığı olarak öngörülen cezaların alt ve üst sınırlarının uyumlu ve eylemlerin niteliğiyle orantılı olmamasıdır. Şöyle ki, anıt ağaç statüsünde olmayan ve Orman Kanununun uygulanma kapsamında bulunmayan bir ağacın ya da bir fidanın kesilmesi halinde fail, TCK m. 152/1-c gereğince bir yıldan altı yıla kadar (eylemin yakarak gerçekleştirilmesi halinde TCK m. 152/2-a gereğince iki yıldan oniki yıla kadar) hapis cezasıyla karşı karşıya kalırken, aynı fiilin Orman Kanunu kapsamında kalan bir yerdeki ağaç aleyhine işlenmesi halinde fail Orman Kanunu m. 91/1 gereğince üç aydan beş yıla kadar hapis ve bin güne kadar adli para cezası tehdidi altındadır. Failin anıt ağaca zarar vermesi halinde ise KTVKK m. 65/1 gereğince iki yıldan beş yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezasına mahkûmiyeti söz konusu olacaktır.

Ayrıca KTVKK m. 65/2 gereğince KTVKK'ya aykırı şekilde yıkma ya da imar izni verilmesinin yaptırımını da iki yıldan beş yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası olarak belirlenmiştir. Suçun oluşumu için

⁹⁵ 6546 sayılı Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı Hakkında Bazı Düzenlemeler Yapılmasına Dair Kanun m. 2/1-c'de belirtilen tarihi alandaki ormanları kasten yakanlar hakkında daha özel bir hüküm getirildiğinden aynı Kanun m. 12 hükmü tatbik edilecektir.

⁹⁶ Yargıtay 15. CD, E. 2015/12076, K. 2016/5885, T. 06.06.2016.

yıkma ya da imar izninin verilmesi yeterli olup zarar oluşmasına gerek yoktur.⁹⁷

KTVKK m. 65/4 gereğince 3194 sayılı İmar Kanunu m. 21 kapsamında ruhsata tabi bulunmayan tadilat ve tamiratları Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüklerinden izin almadan veya izne aykırı şekilde yapanlar ya da yaptırımlar altı aydan üç yıla kadar hapis ya da adli para cezasıyla cezalandırılır.⁹⁸

Anıt ağaçların korunmasında bunların tescilinin sağlanması, bakımlarının yapılması ve hukuki müeyyide altına alınmasının yanında toplumun, özellikle de anıt ağacın bulunduğu yerdeki kişilerin bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi önem arz etmektedir.⁹⁹ Bu bağlamda Yönetmelik m. 5/1-j'de genel ilkeler başlığı altında tabiatın ve biyolojik çeşitliliğin korunması hususunda toplumun bilinç ve bilgi düzeyinin artırılması ve koruma amaçlarına uygun katkının sağlanması amacıyla her türlü eğitim faaliyeti ve etkinliğin destekleneceği ve yapılacağı ifade edilmiştir.

Kimi zaman iyi niyetle yapılan bilinçsiz müdahalelerle anıt ağaçların zarar gördüğü raporlanmaktadır. Örneğin Kahramanmaraş'ın Dulkadiroğlu ilçesine bağlı Doğanlıkarahasan mevkiindeki bir anıt ağacı koruma niyetiyle ağaçtaki kovuğun beton dökülerek doldurulması nedeniyle ağaç zarar görmüştür.¹⁰⁰ Bu nedenle yerel kamu kurum ve kuruluşlarıyla sivil toplum örgütlerinin sürece dâhil edilmesi, alanda akademik incelemenin teşvik edilmesi, basılı ve görsel yayınlarda konuya halkı bilgilendirecek ve

⁹⁷ Sancakdar/Yağcı/Taşyıldız/Çırak, s. 934, 935.

⁹⁸ Bir Yargıtay kararında yapılan müdahalelerin, Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanmış tadilat projesi kapsamında yapılıp yapılmadığı belirlenerek, sanıklar tarafından gerçekleştirilen eylemler nedeniyle tescilli kültür varlığının zarara uğrayıp uğramadığı, özgün yapısını kaybedip kaybetmediği, esaslı ya da basit müdahale niteliğinde olup olmadıkları tespit edilip, müdahaleler nedeniyle taşınmazda zarar bulunduğunun belirlenmesi durumunda “kültür varlığına kasten zarar verme” (m. 65/1-1.kısım), zarar bulunmayıp esaslı müdahale gerçekleştirildiğinin tespiti durumunda “izinsiz inşai ve fiziki müdahalede bulunma” (m. 65/1-2.kısım), basit onarım kapsamındaki faaliyetlerin saptanması durumunda ise “izinsiz tadilat ve tamirat yapma” (m. 65/4) suçundan hüküm kurulması gerektiği belirtilmiştir. (Yargıtay 12. CD, E. 2015/3803, K. 2016/9419, T. 02.06.2016)

⁹⁹ Palabaş Uzun/Bozali/Sivrikaya, s. 46; Genç/Güner, s. 14; Polat, s. 914; Bobat, s. 39; Asan, 2004, s. 441; Şen, s. 134; Demir, 2021, s. 70, 71; Özcan, s. 174; Çağlar, s. 133; Yusuf Kuru, “Trabzon İli Ortahisar İlçesinde Bulunan Anıt Ağaçların Morfolojik Özellikleri Üzerine Bir Araştırma”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 2022, s. 71; Emine Tural, “Hata İlinin Anıt Ağaçları”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Hatay, 2019, s. 32; Anıt Ağaçlar Yönetiminin İyileştirilmesi Çalıştayları Sonuç Raporu, s. 23.

¹⁰⁰ Palabaş Uzun/Bozali/Sivrikaya, s. 46. Bu durumda yapılabilecek teknik müdahale hakkında bkz. Ali Kavgacı, “Türkiye'nin Anıt Meşeleri ve Yeni Bir Anıt Meşe (Çeçer Sultan Meşesi)”, Seri: B, C. 52, S. 1, 2002, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, s. 139, 140; Aslanboğa/Hepcan, s. 70, 71; Özkaplan Yörüklü, s. 56, 57; Asan, 2010, s. 249 vd.; Demir, 2019, s. 24 vd.

bilinçlendirecek şekilde yer verilmesi ve uzun vadeli politikaların belirlenmesi önem taşımaktadır.¹⁰¹

SONUÇ

Endüstri Devrimini takiben sanayileşmenin hız kazanması, artan insan nüfusuyla birlikte şehirlerin büyümesi ve tabiatın korunmasının ihmal edilmesi neticesinde doğal alanlar hızla tahrip olmuştur. Son yıllarda artan farkındalıkla beraber doğal alanların korunması fikri benimsenmiş, anayasalarda çevrenin ve tabiat varlıklarının korunması devletlerin yükümlülüğü, bireylerin ise hak ve ödevi olarak düzenlenmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında eski eserler hukuku olarak adlandırılan, ancak sonradan konuyla ilgili uluslararası belgelerdeki karşılığı gibi kültür ve tabiat varlıkları hukuku olarak nitelendirilen hukuk düzeni, anayasaların yukarıda belirtilen perspektifinden hareketle oluşturulmuştur. 1983 yılında yürürlüğe giren KTVKK ve takip eden yıllarda bu Kanunda yapılan değişiklikler ile ikincil mevzuatla detaylandırılan bu hukuk dalında bir tabiat varlığı olarak anıt ağaçlara da yer verilmiştir. Geçmiş ile gelecek arasında bir bağ olarak anıt ağaçların korunması tabiatın muhafazası için önem arz etmekle birlikte, tanık olduğu olayları bünyesindeki izlerde taşıması bağlamında bilimsel araştırmalara ışık tutmakta, ayrıca doğa turizmiyle de bulunduğu yöreye katkı sağlamaktadır.

KTVKK ve anıt ağaçların korunmasına dair ikincil mevzuat ile anıt ağaçların tespiti, tescili ve korunması usul ve esasları hüküm altına alınmıştır. Doktrinde, bu sürecin uzun ve karmaşık olması eleştiri konusu yapılmaktadır. Ayrıca bu sürece yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının dâhil edilmemiş olması da tenkite konu olmaktadır. Anayasa Mahkemesi ise tabiat varlıklarının korunması konusunda Anayasa'da merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında görev ayırımına gidilmediğini belirterek, kural olarak kanunkoyucunun idari teşkilatı oluşturmak ve görevli organı belirlemek konusunda takdir hakkı bulunduğunu ifade etmektedir.

İkincil mevzuatta yapılan değişiklikler ve Danıştay tarafından verilen yürütmeyi durdurma ve iptal kararları sonrasında anıt ağaçların kapsamı konusunda tereddütler yaşandığı görülmektedir. Teknik anlamıyla anıt ağaç kapsamına girmeyen korunmaya değer ağaçların farklı bir statüye tabi tutulması ve buna uygun muamele görmesi gerekli olmakla birlikte, anıt ağaçların ihtiyaç duyduğu bakım ve koruma tedbirlerinin daha etkili şekilde uygulanabilmesi için anıt ağaçların kapsamının teknik anlamına uygun şekilde belirlenmesi gereklidir.

Anıt ağaçlarla ilgili hukuki düzenlemelere uygun davranılmaması halinde getirilen müeyyidelerle zarar gören anıt ağaçlar eski haline getirilemediğinden, bireylerin konuya dair farkındalığının artırılması adına buna uygun süreçler de yürütülmelidir.

¹⁰¹ Bobat, s. 40. Anıt Ağaçlar Yönetiminin İyileştirilmesi Çalıştayları Sonuç Raporu, s. 23 vd.

KAYNAKÇA

Akkemik Ü, "Anıt Ağaçlar Hakkında Görüşler", Anıt Ağaçların Yönetiminin İyileştirilmesi Çalışmaları Sonuç Raporu, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği, Ankara, 2016, ss. 42-43.

Alp Ş/ Emel B, "Van Gölü Havzası'nda Anıt Ağaçları, Tespit Edilen Sorunlar ve Koruma Önerileri", Türkiye Peyzajları II. Ulusal Konferansı: Peyzaj Politikaları, 20-21 Kasım 2017 İTÜ Taşkışla Kampüsü, İstanbul Bildiri Kitabı, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2018, ss. 236-241.

Asan Ü, "Türkiye Ormanlarında Saptanabilen Anıt Nitelikli Ağaçların Dünyadaki Benzerleriyle Karşılaştırılması", Seri A, C. 37, S. 2, 1987, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, ss. 46-66.

Asan Ü, "Üsküdar'ın Canlı Kültür Mirası: Anıt Ağaçlar", Üsküdar Sempozyumu – I, 23-25 Mayıs 2003, Cilt 1, Zekeriya Kurşun, Ahmet Emre Bilgili (Ed.), Kemal Kahraman, Celil Güngör, İstanbul, 2004.

Asan Ü, Boğaziçi'nde Yaşayan Tarih: Zamana Tanıklık Eden Ağaçlar, İstanbul Ağaç ve Peyzaj, İstanbul, 2010.

Asan Ü, "Türkiye'de Anıt Ağaçların Belirlenmesi, Tescili, Bakımı ve Korunması Süreci İçin Öneriler", Anıt Ağaçların Yönetiminin İyileştirilmesi Çalışmaları Sonuç Raporu, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği, Ankara, 2016, ss. 39-41.

Asciuto A/ Borsellino V/ D'Acquisto M vd., "Monumental trees and their existence value: case study of an Italian natural park", C. 61, S. 2, 2015, Journal of Forest Science, ss. 56-61.

Aslanboğa İ/ Hepcan Ş, "Anıt Ağaçlar", C. 28, S. 333, 1995, Bilim ve Teknik Dergisi, ss. 68-73.

Bilgin S. N, "Tabiat Varlıklarını Koruma", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004.

Bobat A, "Anıt Ağaçlar, Kırsal Turizm ve Koruma-Yararlanma Dengesi Üzerine Çelişkiler", C, 1, S: 2, 2017, Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi, ss. 35-41.

Cannizzaro S/ Corinto G. L, "The role of monumental trees in defining local identity and in tourism: a case study in the Marches Region", C. 1 S. 1, 2014, Geoprogess Journal, ss. 29-48.

Caramiello R/ Grossoni P, "Monumental Trees in Historical Parks and Gardens and Monumentality Significance", The Trees of History: Protection and Exploitation of Veteran Trees Proceedings of the International Congress Torino, Italy, April 1st – 2nd 2004. Eds. Giovanni Nicolotti and Paolo Gonthier.

Çağlar Y, "Thoughts on 'Monumental Trees' management", Proceedings of the 1st International Yew Workshop Duzce University Sept. 28th – Oct. 4th 2015. Eds. N. Aksoy and S. Aslan. Duzce, 2015, ss. 130-133.

Çevikçelik M, "Anıt Ağaçların Hukuki Rejimi", C. 23 S. 2, 2021, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, ss. 1483-1509.

Demir M, "Beykoz Anıt Ağaçlarının Mevcut Durum Analizi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Van, 2021.

Demir M, "Çevresel Değişimlerin Karadeniz Bölgesindeki Tescilli Anıt Ağaçlara Olan Etkisinin CBS Yardımı İle Değerlendirilmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2019.

Demirtaş A, "Türkiye'de Anıt Ağaçların Belirlenmesi, Tescili, Bakımı ve Korunması Süreci", Anıt Ağaçların Yönetiminin İyileştirilmesi Çalışmaları Sonuç

Raporu, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği, Ankara, 2016, ss. 36-38.

Demirtaş A, “Anıt Ağaçların Belirlenmesi, Tescil Edilmesi, Korunması ve Bakımı Konusunda Kısa Bir İrdeleme”, Proceedings of the 1st International Yew Workshop Duzce University Sept. 28th – Oct. 4th 2015. Eds. N. Aksoy and S. Aslan. Duzce, 2015, ss. 10-16.

Dülger M. V, “Kültür Varlığı Olmanın Hukuki Sonuçları”, Kültürel Miras (Kültür Varlıkları) Hukuku, Evindar Yeşilbaş, Cüneyd Altıparmak (Ed.), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.

Genç M/ Güner Ş. T, Anıt Ağaçların Önemi Göller Bölgesi'nin Anıt Ağaçları, Isparta Valiliği İl Özel İdaresi Müdürlüğü Yayınları, Isparta, 2003.

Kanadoğlu S, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998.

Kavgacı A, “Türkiye'nin Anıt Meşeleri ve Yeni Bir Anıt Meşe (Çeçe Sultan Meşesi)”, Seri B, C. 52, S. 1, 2002, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 139, 140, ss. 133-141.

Kişi L, “Türkiye'nin anıt ağaçları zamana meydan okuyor.” *Anadolu Ajansı* 03.12.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiyenin-anit-agaclari-zamana-meydan-okuyor/2437488>

Koca M/ Üzülmez İ, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 13. Baskı, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 2020.

Kuru Y, “Trabzon İli Ortahisar İlçesinde Bulunan Anıt Ağaçların Morfolojik Özellikleri Üzerine Bir Araştırma”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 2022.

Özbek V. Ö/ Doğan K/ Bacaksız P, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, 18. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023.

Özcan E, “Çanakkale İli Anıt Ağaçları”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale, 2018.

Özkaplan Yörüklü N, “Bursa ve Yakın Çevresindeki Anıt Ağaçların Saptanması ve Koruma Olanaklarının Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa, 1997.

Palabaş Uzun S/ Bozali N/ Sivrikaya F, “Kahramanmaraş'ın Tarihine Işık Tutan Anıt Ağaçlar”, C. 14, S. 2, 2011, Kahramanmaraş Sütcü İmam Üniversitesi Doğa Bilimleri Dergisi, ss. 43-51.

Polat Z, “Doğanın Mirası: Anıt Ağaçlar”, C. 5, S. 58, 2017, Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi, ss. 908-916.

Sancakdar O, Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012.

Sancakdar O/ Yağcı P/ Taşyıldız Ş/ Çırak E, Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara, 2021.

Sarıbaş M, “Batı Karadeniz Bölgesi'nin Kayda Girmemiş Anıt Ağaçları”, C. 52, S. 1, 2015, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, ss. 13-21.

Şen H, “Samsun İlinde Asırlık Doğal Ortam Değişimi Tanıkları: Anıt Ağaçlar”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Samsun, 2022.

Tezcan D/ Erdem M. R/ Sancakdar O vd., İnsan Hakları El Kitabı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.

Tezcan D/ Erdem M. R/ Önok R. M, Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, 21. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023.

Tural E, “Hata İlinin Anıt Ağaçları”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Hatay, 2019.

Yeni Ş, “Bir anıt Ağacın Toplam Ekonomik Değerinin Belirlenmesi-İstanbul Örneği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul 2021.

Zapponi L/ Mazza G/ Farina A vd., “The role of monumental trees for the preservation of saproxylic biodiversity: re-thinking their management in cultural landscapes”, S. 19, 2017, Nature Conservation, ss. 231-243.

Yüzyılların Görkemli Tanıkları: Mısralardan Gönüllere Üsküdar'ın Anıt Ağaçları, Üsküdar Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2005.